

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomiteen
Møte onsdag 8 mai 1946 kl. 9.

Formann: Terje Wold.

Følgende var tilstede: Statsminister Gerhardsen, utenriksminister Lange, komiteens medlemmer Andrå, Bettum, Smitt Ingebretsen, Konrad Knudsen, Monsen, Strand Johansen, Støstad, Sundt, Trødal, Friis og Lavik. Utheim og hans varamann hadde forfall, i stedet møtte lagtingspresident Jakob Lothe som representant for venstre. Eugen Pettersen og Natvig Pedersen var ikke tilstede.

Etter anmodning fra utenriksministeren var utenriksråd Prebensen, ekspedisjonssjef Rolf Andersen og byråsjef Nygaard tilstede.

Formannen: Da det er første gang den nye utenriksminister møter her i komiteen, vil jeg på komiteens vegne ønske ham velkommen.

Før jeg gir ordet til utenriksministeren, som vil gi en orientering om den utenrikspolitiske situasjon, og også gjennomgå visse utenrikspolitiske saker, vil jeg, selv om det kanskje er overflødig, understreke likeoverfor alle som er tilstede at det selvsagt må vises den aller største diskresjon, og at det ikke på noen måte må meddeles eller refereres noe av det som blir forhandlet her i den utvidede utenrikskomite, og selvsagt heller ikke gis noen opplysninger om de faktiske ting som kommer fram. Jeg gir så ordet til utenriksministeren til hans orientering.

Statsråd Lange: Jeg takker for at jeg har fått denne høve til å komme her i komiteen. Jeg har nærmest synes det var vondt at det varte så lenge før jeg kom her, men det er forskjellige ting som har sinket dette. Det jeg gjerne ville i dag, var først å gi en ganske kort oversikt over hvordan vi i Regjeringen ser på den alminnelige internasjonale situasjon i øyeblikket. Deretter vil jeg gjerne få lov å redegjøre for en del av de saker som Utenriksdepartementet arbeider med, og som vi må se å få fram til løsning nå i den nærmeste framtid.

Hvor det gjelder den alminnelige internasjonale situasjon, tror jeg vi må si at den for øyeblikket er preget av en ganske sterk spenning og usikkerhet. Selv om det ikke kan sies at den er kritisk, må den karakteriseres som i høy grad labil. Uten tvil ønsker de tre ledende stormaktene allesammen å gjøre de Forenede Nasjoner til en realitet, men ingen av dem er villig til å gå med på en begrensning av sine suverene rettigheter eller innrømmelser som de mener berører deres vitale strategiske interesser.

Etter de foreliggende rapporter er stillingen i de Forenede Stater den at enkelte militære kretser nærmest er tilhengere av å nytte de 2 års forsprang som de regner med å ha med hensyn til atombomben, til en preventiv krig.

Deres resonnement er at historien aldri vil tilgi Statene at de ikke nytter den enestående sjangse de nå har, til å «finish the job», som uttrykket er, og dermed sikre verden for den amerikanske form for demokrati. Det er imidlertid helt på det rene at den amerikanske regjering ikke deler denne innstilling. Både Truman og Byrnes har utvetydig og forpliktende sagt fra at de Forenede Stater bygger sin utenrikspolitikk på de Forenede Nasjoner, og at Statenes militære makt vil bli satt inn for å gjennomføre charterets prinsipper. Og den amerikanske kongress står under sterkt press av en folkestemning hvor ganske sterke isolasjonistiske strømninger gjør seg gjeldende. De amerikanske okkupasjonsstyrker rundt omkring i verden krever å få komme hjem, og det ville etter kjenneres uttalelse kreves en Roosevelts psykologiske innsikt og overtalelseskunst for å få snudd det amerikanske folks stemning i den retning som visse militære kretser kunne ønske.

Stillingen i Sovjetsamveldet er det vanskeligere å få et helt klart inntrykk av. Under de første stadier av Iranspørsmålets behandling i Sikkerhetsrådet rådde det, etter de meldinger vi har fått, en ytterst nervøs stemning i Moskva, og menigmann begynte, så nødig han enn ville, å innstille seg på at krig var uundgåelig. Meldingene i de seneste uker gir entydig uttrykk for en betydelig avspenning, og det er ingenting som tyder på at Sovjetsamveldets politiske ledelse har krigerske hensikter. Men en må regne med at et hovedtrekk i Sovjetsamveldets politikk er å overvinne alle ettervirkninger av det Regjeringen regner som landets svakhetsperiode i 20-årene. Det later til å være på det rene at Sovjetsamveldet for om lag 1 ½ måned siden rettet krav til Tyrkia om avståelse av tre provinser ved den tyrkisk-russiske grense i Kaukasus, og det er en utbredt oppfatning at dette krav ble fremsatt for å ha prutningsmon, når Sovjetsamveldets krav om kontroll over Dardanellene blir skjøvet i forgrunnen. For vel tre uker siden forelå det meldinger om troppekonsentrasjoner langs grensen mot Bulgaria og rykter om at det ville bli stillet krav om fri gjennommarsj gjennom Bulgaria. Selv om en kan regne med at kanskje det meste av disse meldinger og rykter er ledd i en pågående nervekrig, er det tryggest å se den ting i øynene at det kan oppstå meget spente situasjoner i forbindelse med Sovjetsamveldets ønskemål om fri utfart til Middelhavet.

Stor-Britannias politikk er preget av en alvorlig bestrebelse på å bygge om imperiet til et samvelde av medberettigede stater, også hvor det gjelder India og andre områder med farget befolkning. Det siste utslag av denne politikk er Attlees erklæring i Underhuset om at de britiske tropper vil rømme Egypt. Men denne omlegging til et samvelde av medberettigede stater betyr ikke at Stor-Britannia vil fire på hva det mener er vitale strategiske interesser, spesielt ikke hvor det gjelder forsvaret av

veien til India. Det gjorde statsminister Attlee ganske klart da han forklarte innholdet av denne gesten overfor Egypt.

Vi for vår del her i Norge merker stadig den dype, gjensidige mistillit som rår mellom stormaktene, og spesielt i den senere tid mellom Stor-Britannia og Sovjetsamveldet. Selv en så uskyldig ting som at general Thorne averterte i en norsk avis etter et sommersted i Oslofjorden, førte til forespørsler fra Sovjetambassaden om hva det skulle bety. Og britene på sin side er tydelig nervøse for at Norge skal gli over i en ensidig pro-russisk politikk. I de siste månedene har det fra britisk hold vært vist en tydelig utålmodighet fordi behandlingen av proposisjonene om våpenkjøp og om norsk deltaking i okkupasjonen av Tyskland har tatt såvidt lang tid. Britene merker meget sterkt byrdene ved okkupasjonen både hvor det gjelder folk og hvor det gjelder forsyninger. De er nervøse for at om et av de land som de håper på hjelp fra, trekker seg undav for sin del av byrdene, så kan det virke tilbake på de andre små stater og deres vilje til å hjelpe til.

I denne situasjon som altså må sies å være labil, blir det en vesentlig oppgave for Norge, så raskt som det under de rådende forhold lar seg gjøre, å bygge opp ihvertfall et minimum av militær beredskap. Fra stormaktenes side er det ganske sikkert et felles ønske at vårt land ikke skal ligge åpent, militært sett, som en fristelse for en eller annen makt i en tilspisset situasjon. Det som hittil bl.a. har sinket arbeidet med å bygge opp vårt eget militære stell, er at vi ikke er blitt kvitt de tyske krigsfanger som hører hjemme i den sovjetrussiske sonen i Tyskland. For kort tid siden har vi fått beskjed om at de russiske myndigheter er villig til å ta imot krigsfangene, og vi forhandler for tiden om hvordan vi skal få sendt dem hjem. Håpet om å få stillet til rådighet tysk tonnasje i stor utstrekning, slik som ifjor, er glippet, og vi undersøker nå muligheten for å skaffe tonnasje selv for transitt over svenske jernbaner og videre transport Trälleborg-Sassnitz. Vi håper at vi i løpet av sommermånedene skal bli kvitt de siste tyskere.

Selv om det, såvidt labil som den internasjonale situasjon er, utvilsomt kan reises innvending mot en norsk deltaking i okkupasjonen av Tyskland, kan vi ikke, uten at tilliten til vårt land blir sterkt undergravet hos alle makter, gå tilbake på den politikk som hittil har vært fulgt i spørsmålet. Vi må ved å ta vår del av byrdene gi klart uttrykk for at vi mener det alvorlig, og ikke som vi ofte før hadde tilbøyelighet til, bare si: dere andre får greie brasene. Vi må vise at vi er villige til, selv om det koster, å ta vår del av byrdene for å få løst oppgaver som vi mener må løses - og det er vel ingen her i landet som ikke er enige i at en temmelig langvarig militær okkupasjon av Tyskland er en nødvendighet. Når det har vært hevdet - nå sist under en del stortingsmenns besøk i København - at den danske regjering ikke har vært utsatt for tilsvarende

britisk press som det vi har hatt her i Norge, så har det sikkert en ganske enkel forklaring, og den er at danskene er kommet meget lenger enn vi er i sine forberedelser til å ta del i okkupasjonen. De har alt innkalt mannskaper og er igang med å gi dem den forberedende opplæring, noe som vi i heldigste fall kan regne med å nå fram til i løpet av høstmånedene.

Så skal jeg gå over til å gjøre rede for en del saker som Utenriksdepartementet har under arbeide, og hvor jeg gjerne vil orientere komiteen om de skritt som vi kommer til å foreslå skal tas. Den første sak er da Svalbard-saken. Siden utenriksminister Trygve Lies siste redegjørelse for den saken i komiteens møte den 29 oktober 1945 er det ikke skjedd annet nytt enn at ambassadør Andvord i slutten av februar rapporterte at utenriksminister Molotov under en mottagelse den 22 februar hadde slått på at det nå snart var på tide å snakke om «vår sak», og «vår sak» betyr alltid bare den ene ting. Ambassadøren bad da øyeblikkelig om instruks for det tilfelle at saken skulle bli tatt opp for alvor. Etter å ha drøftet det med Regjeringen, antydet vi i Utenriksdepartementet at ambassadøren overfor et nytt framstøt fra Sovjet-hold kanskje kunne antyde at hele spørsmålet var kommet i en ny stilling etterat både Sovjet-Samveldet og Norge nå er blitt medlemmer av de Forenede Nasjoner, og at derfor spørsmålet om baser måtte komme inn under bestemmelsene i charterets artikkel 43. Til det svarte ambassadør Andvord at saken etter hans synspunkt måtte sies å ha 2 stadier. Sovjet-Samveldets første krav var å få opphevet Svalbard-traktaten av 1920, og det spørsmålet er ikke kommet i noen ny stilling fordi om begge parter er blitt medlemmer av de Forenede Nasjoner. Det annet stadium er Sovjet-Samveldets forslag om felles utnyttning av øygruppen til militære formål for å sikre tilførselsveiene til Nord-Russland, og her skulle det være mulig å antyde at saken må sees i lys av artikkel 43 i de Forenede Nasjoners charter. Men ambassadøren mente at det fra Sovjet-Samveldets side ville bli hevdet at hele saken i grunnen er et norsk-sovjetrussisk anliggende, og at vi under alle omstendigheter må bli enig før saken forelegges signatarmaktene for Svalbard-traktaten og de Forenede Nasjoner. Siden denne telegramveksel som fant sted første del av mars, har vi ikke hørt et ord mer om hele saken. Men i mars måned ble det holdt en konferanse i Moskva om deling av minesveipingssonene i Ishavet. På den konferansen ble det fra Sovjet-Samveldets side framsatt et forslag, som konferansen aksepterte, og etter det ble sonene i Barentshavet delt mellom Norge og Sovjet-Samveldet etter skillelinjer som går 10 nautiske mil øst om Vardø og utenom hele Svalbard-øygruppen bortsett fra en liten øy helt her oppe (peker på kartet) som det er en viss uklarhet om - det er ikke helt på det rene om linjen går øst eller vest for denne øya. Nå kan en jo tillegge et slikt kart den vekt en

vil. Ambassadør Andvord var tilbøyelig til å legge en viss vekt på det som uttrykk for at det fra sovjetrussisk side ikke vil bli reist noe spørsmål om suvereniteten over Svalbard-øygruppen. Om man kan legge så meget i det, om de forskjellige instanser som arbeider med sakene er så samrådte at et sådant kart er et uttrykk for den offisielle politikk, det vet man ikke. Men vi skulle, etter ambassadør Andvords mening, ha godt håp om at spørsmålet overhodet ikke vil bli reist.

Så vil jeg gjerne i sammenheng med dette nevne hva Moskva-tidsskriftet Den røde flåte skrev den 3 mars om de amerikanske baser i Ishavet. Det har jo også vært omtalt i den norske presse, så det er ikke nødvendig å referere det. I et hemmelig brev kommenterer ambassadør Andvord denne artikkel med disse ord:

«Hver gang spørsmålet om amerikanske baser på Island kommer opp i Sovjetpressen, går tanken til Svalbard og Bjørnøya og en spør seg selv i hvilken grad State Department er oppmerksom på sammenhengen i disse to spørsmål og hvilken vekt Statene i det hele tatt tillegger Samveldets aspirasjoner og Svalbardarkipelet.»

Vi informerte øyeblikkelig ambassadør Morgenstierne, fordi vi hadde grunn til å tro at det var to forskjellige retninger i dette spørsmålet om baser spesielt på Island, i amerikansk politikk: En rent militærpolitisk, som ønsker baser, og en mer utenrikspolitisk betonet som nærer betenkeligheter. Da ambassadør Morgenstierne nylig var hjemme hevdet han at også den rent militærpolitiske retning hadde en viss støtte innenfor State Department. Og det som siden er skjedd med den amerikanske erklæring om basene på Island, synes å tyde på at vi ikke kan regne med noen amerikansk tilbaketrekning fra Island for alvor, så lenge amerikanske tropper deltar i okkupasjonen av Tyskland. Det føres fram fra amerikansk side som en vesentlig begrunnelse for at de må ha noe der. Den erklæring som jeg nevnte, kom i United States Information Service den 29 april og er en fremstilling av hele sakens forløp. Jeg kan gjengi noen hovedpunkter av den:

De Forenede Staters styrker gikk i land på Island etter innbydelse av den islandske regjering i juli 1941. Disse styrkene og militære innretninger som for en stor del er bygd av de Forenede Stater, spilte en vesentlig rolle i kampen mot aksene, i kampen for å holde åpne de allierte sjø- og luftforbindelser over Nord-Atlanteren, deri innbefattet konvoyruten til Murmansk. Da garnisonen var på det høyeste, omfattet den 45000 mann. For tiden er det på Island ca. 1000 mann, vesentlig tekniske mannskaper tilhørende luftstyrkene, som betjener Keflavik flyplass - eller Meeks Field som den kalles på amerikansk, som er base for luftforbindelsen med de Forenede Staters okkupasjonsstyrker som nå befinner seg i Europa som følge av krigen. Det er ingen amerikanske kamptropper på Island.

Overenskomsten mellom de Forenede Stater og Island forutså tilbaketrekningen av de Forenede Staters militære styrker fra Island øyeblikkelig etter avslutningen av krigen. Det begrensede militære personell som fremdeles befinner seg på Island vil bli trukket tilbake, og Meeks Field overlevert til den islandske regjering i samsvar med denne overenskomst.

I oktober 1945 la de Forenede Stater frem for den islandske regjering grunnlaget for forhandlinger om en ny avtale som skulle stille militære innretninger på Island til rådighet for felles bruk av Island og de Forenede Stater *utover* avslutningen av den nu tilendebragte krig. Forslaget som de Forenede Stater la frem, gikk ut på at Island skulle bli tatt opp i de Forenede Nasjoner, og at Island da måtte kunne stille enhver militær lettelse som det innrømmet de Forenede Stater, til rådighet for Sikkerhetsrådet i samsvar med de forpliktelser som Island ville komme til å påta seg under art. 43 kap. 7 i Charteret. I denne sammenheng gjentok de Forenede Staters regjering tidligere forsikringer som var gitt som svar på spørsmål fra den islandske regjering under San Francisco-konferansen og igjen i september 1945, at de Forenede Stater fullt og helt ville støtte en søknad fra Island om å komme med i de Forenede Nasjoner. De Forenede Stater forsikret videre den islandske regjering at slike rettigheter som Island måtte innrømme de Forenede Stater, ville bli utøvet med full respekt for Islands suverenitet og for Islands uavhengighet.

De forslag som var stillet til Island, ble gjort kjent for den britiske og sovjetrussiske regjering, og senere også for regjeringene i Danmark, Norge og Sverige.

I november 1945 informerte den islandske regjering de Forenede Stater om at den ikke var rede til å ta opp diskusjoner på basis av de Forenede Staters forslag, men var rede til å føre videre diskusjonen om Islands opptagelse i de Forenede Nasjoner og Islands oppfyllelse av de forpliktelser som dette ville medføre til å ta del i de sikkerhetstiltak for verdensfreden som er forutsatt i de Forenede Nasjoners charter. Saken har siden ikke vært tatt opp, og nye forhandlinger har siden ikke vært ført.

Så vidt erklæringen.

I dagene umiddelbart før denne erklæringen kom, hadde jeg en samtale med den amerikanske ambassadør her like før han reiste, og han ga da uttrykk for at de Forenede Stater neppe kom til å gi opp, men kom til å ta opp igjen påny dette forslaget overfor Island om baser, som da skulle sees som baser stillet til Sikkerhetsrådets disposisjon.

For vårt vedkommende i Norge, har vi jo i denne situasjon der oppe all grunn til å være glade for at de amerikanske styrkene som etter overenskomst med den norske regjering besatte Jan Mayen under krigen, rømmet Jan Mayen og mot en meget beskjeden godtgjørelse har overlatt oss radiostasjonen med fullt utstyr, slik at det hele ble

overtatt av den norske garnison den 20 februar i år. Det finnes nu ikke annet enn norske styrker på Jan Mayen.

I sammenheng med hele denne sak vil jeg da gjerne komme inn på spørsmålet om utbyggingen av Norges Ishavsadministrasjon. Ishavsområdet har jo med den utviklingen som flyteknikken har tatt under denne krigen, fått vesentlig strategisk betydning. Og det er en førsterangs norsk statsinteresse at vi hevder oss i Ishavsområdet så godt som vi på noen måte makter det på alle felter. Og da er det nødvendig å skape en solid videnskapelig bakgrunn for alt norsk praktisk virke i Arktis. Derfor er det fra utenrikspolitisk synspunkt av vesentlig betydning at vi får bygget ut Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser til en virkelig effektiv sentralinstitusjon som kan lede all norsk forskning der oppe.

Denne saken har vært tatt opp fra Utenriksdepartementets side, og det ble den 13 februar i år holdt et møte i Utenriksdepartementet, ledet av ekspedisjonssjef Andersen, hvor fra Handelsdepartementet møtte ekspedisjonssjef Zimmer og konsulent Høegh-Omdahl, videre den fungerende sjef for Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, dr. Orvin, dessuten sysselmann Balstad og professor Birger Bergersen. Ennvidere møtte fra Utenriksdepartementet byråsjef Nygaard og sekretær Aars. Dette møte var sammenkalt for å drøfte et forslag fra handelsministeren, statsråd Evensen, om at sysselmann Balstad skulle utarbeide en redegjørelse for Norges interesser på Svalbard, og hva som eventuelt burde gjøres for å styrke Norges stilling i Arktis. Ekspedisjonssjef Andersen refererte et notat, som vel hadde gitt støtet til eller i hvert fall hadde bidratt til at saken ble tatt opp, fra den svenske professor Ahlmann angående visse arktiske spørsmål. Notatet som er nedtegnet på den norske ambassade i Moskva etter en samtale som professor Ahlmann hadde hatt med den russiske admiral Papanin, omhandler bl.a. en arktisk ekspedisjon som Ahlmann planla til Svalbard og omliggende farvann, og påpeker samtidig betydningen av at også Norge følger nøye med i det arktiske forskningsarbeid og selv tar del i størst mulig utstrekning.

Professor Bergersen, som selv hadde talt med Ahlmann, nevnte at Ahlmann etter all sannsynlighet stod svenske utenrikspolitiske kretser meget nær, og at Ahlmanns interesse for at Norge skulle intensivere sin arktiske forskning og eventuelt derunder gå til utbygging av sin arktiske administrasjon, nok var inspirert fra offisielt hold i Sverige. Ellers var beveggrunnene for Ahlmanns notat etter professor Bergersens oppfatning: For det første rent utenrikspolitiske motiver, idet Sverige har en bevisst politisk interesse i at Norge utvikler sin Svalbard-administrasjon og intensiverer forskningsarbeidet i de arktiske strøk. For det annet professor Ahlmanns personlige rent vitenskapelige interesser for de forskningsoppgaver

som han arbeider med. For det tredje også hensynet til å skape de best mulige vilkår for meteorologien, og Ahlmann er antagelig også av denne grunn interessert i utbyggingen av denne norske arktiske administrasjon.

Resultatet av diskusjonen på møtet ble at det skulle utarbeides en framstilling av hele problemkomplekset, og det er da gjort av dr. Orvin, sjefen for Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, som har laget en oversikt over Norges interesser i polarområdene og om virksomheten i Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, en hemmelig utredning som jeg hermed får lov å overrekke komiteen til studium, og som jeg skal gi et ganske kort konsentrat av.

Dr. Orvin sier at Nordpolarområdet har betydning på mange måter. Her foregår delvis et stort fiske, det fanges hval, sel, pelsdyr m.v., og det er et rikt vitenskapelig arbeidsfelt for forskjellige vitenskapelige undersøkelser, såsom oseanografi, sjømåling, kartlegging, geologiske undersøkelser og en mengde annen naturvitenskapelig virksomhet. Hertil er i de senere år også kommet bergverksdrift, samt opprettelse av meteorologiske stasjoner som er meget viktige både for vitenskapen og for den daglige værvarsling. På grunn av den store flyvirkosomhet og skipstrafikk i Nord-Atlanteren har dette meteorologiske arbeide i den seneste tid fått sterkt øket betydning. Norge står i en særstilling blandt de land som driver vitenskapelig- og næringsvirksomhet i polarstrøkene dels på grunn av Norges historiske tilknytning til disse områder og dels på grunn av norsk koloniseringsarbeid og forskningsferder i disse strøk. Men Norge har i den senere tid fått sterk konkurranse fra en rekke andre nasjoner. Særlig flyvningens utvikling har dannet et «tidskille» i polarområdene, og man kan risikere å bli utkonkurrert av de store nasjoner som både har bedre råd og større makt til å gjennomføre sine planer. Derfor gjelder det nu mer enn noen gang før å beholde de rettigheter Norge allerede har, og utnytte disse på beste måte, og samtidig hevde seg på det vitenskapelige felt. På grunn av de forbedrede kommunikasjoner er disse områder nu blitt så å si innlemmet i det daglige arbeidsfelt, og det gjelder nu ikke bare å utnytte de naturherligheter som forefinnes, men også å bevare dem. Derfor er det helt nødvendig at vitenskapelig utforskning og praktisk utnyttelse kan gå hånd i hånd.

I nordpolarområdet strekker den norske interessessfære seg fra traktene i den østlige del av Barentshavet og Kvitsjøen over Svalbard, Jan Mayen og Øst-Grønland til fiskebankene ved Newfoundland og Labrador. Norges økonomiske interesser i polarområdene gjelder fiskerier, selfangst, delvis også hvalfangst, pelsdyrfangst samt bergverksdriften på Svalbard.

I 1937 utgjorde fisket i de arktiske og subarktiske havområder omkring 30 pct. av Europas totale fiskefangst. Ved Spitsbergen og Bjørnøya ble det tatt 145.000 tonn og ved Vest-Grønland og Newfoundland 95.000 tonn. Verdien av

Norges selfangst var i 1935-39 ca. 2 millioner kroner årlig. Den norske selfangst utgjorde i perioden 1925-29 gjennomsnittlig ca. 300.000 sel pr. år, men det var i 1939 gått ned til ca. 130.000 dyr.

Norges administrasjonsinstitutt for de polare interesser er siden 1928 «Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser», som driver kartlegging, sjømålinger, oseanografiske og geologiske undersøkelser og en hel del annet vitenskapelig arbeide. Dessuten en rekke praktiske arbeider (oppførelse av sjømerker, bygging av fyrbelysning, drift av radiostasjoner, utsendelse og assistanse til ekspedisjoner samt diverse rådgivende virksomhet i spørsmål vedrørende polartraktene). Kjernen i arbeidet er kartleggingen, sjømålingene, geologiske undersøkelser og vitenskapelig arbeid i forbindelse med utgivelse av landkarter, sjøkarter og fiskerikarter samt utgivelse av vitenskapelige publikasjoner om arktiske spørsmål, samt de praktiske oppgaver.

Det er på forhånd klart at et lite land som Norge ikke kan makte å yte like stort arbeide som de stormakter der har polare interesser. Men med den tradisjon og de interesser Norge har i forhold til landets størrelse, inntar vi fremdeles en særstilling, og skal vi fremtidig kunne hevde oss som polarnasjon, er en styrkelse av Ishavsadministrasjonen en nødvendighet.

De arbeidsoppgaver som venter på å bli løst, er bl.a. topografiske og geografiske undersøkelser, fort-¹... sjømålinger og i forbindelse hermed utføring av magnetiske misvisningsbestemmelser, geologiske, botaniske og zoologiske undersøkelser samt forskning og praktiske arbeider på det mineralogiske felt. Særlig for Svalbards vedkommende bør man søke løst isbryterspørsmålet og utbygge radiostasjonene, fyrbelysning og meteorologiske stasjoner. På Jan Mayen venter også viktige arbeider. Norges interesser på Grønland må også vies all mulig oppmerksomhet. Dessuten er oseanografiske undersøkelser i Nord-Atlanteren av stor betydning for kommunikasjonene og for fisket.

Så påpeker dr. Orvin til slutt hvordan de andre nasjoner som har interesser i polarområdet nå under og etter krigen bygger ut sin forskning og sine administrasjonsorganer for polarområdene i meget vesentlig omfang. Han peker på at Sovjet-Samveldets arktiske institutt under sammenligning er verdens største og driver meget omfattende virksomhet både vitenskapelig og praktisk. Gjennom 15 år har Sovjet-Samveldets arktiske institutt drevet en stadig økende forskning på alle vitenskapelige områder, og det regnes nå med at Sovjet-Samveldets arktiske institutt i Leningrad har ca. 100 vitenskapsmenn i sin

¹ Noe mangler i det foreliggende maskinskrevne manus, hvor side 15 slutter med «fort-», og side 16 begynner med «sjømålinger».

tjeneste som utelukkende arbeider med disse spørsmål. Nå har de Forenede Stater og Canada i fellesskap startet et stort arktisk institutt i Montreal, og Storbritannia har planer om å opprette et større arktisk institutt i tilslutning til The Scott Polar Research Institute i Cambridge.

Skal vi da kunne hevde oss rent vitenskapelig, må vi først og fremst styrke vårt eget ishavsinstitutt. Det er en sak som jeg gjerne tar fram her fordi det jo er denne komite som også behandler budsjettet for Norges Svalbards- og Ishavsundersøkelser, og jeg vil fra utenrikspolitisk synspunkt være svært glad for om komiteen der i samråd med departementet som legger budsjettet fram, kunne være med å skape vilkår for en vesentlig styrkning av Norges Svalbards- og Ishavsundersøkelser. Men det er ikke nok å bygge ut denne institusjon. Det er nå foruten Handelsdepartementet som Norges Svalbards- og Ishavsundersøkelser og selve Svalbardsadministrasjonen sorterer under, ved siden av Utenriksdepartementet en rekke andre departementer som arbeider med norske arktiske interesser. Under Kirkedepartementet sorterer alle meteorologiske spørsmål. Alt som har med luftfarten å gjøre, sorterer under Samferdselsdepartementet nå. Dessuten har også hele nordpolarområdet forsvarspolitisk betydning, slik at Forsvarsdepartementet kommer inn. Det har vist seg ved et par tilfelle i det siste at det er i høyeste grad nødvendig å nå fram til et koordinerende organ for alle disse forskjellige interesseområder. Det blir nå tatt opp av Utenriksdepartementet. Vi kommer til i de nærmeste dager å sammenkalle et møte av representanter for alle disse institusjonene og vi kommer der til å foreslå at vi får en fast koordinasjonskomite, slik at vi ikke trekker i hver vår retning. Vi har hatt et nokså drastisk eksempel akkurat i de siste ukene. På den meteorologiske konferanse i Dublin i forbindelse med North Atlantic Route Service of Provisional International Civil Aviation Organisation har de norske representanter uten videre sagt at når danskene overtar så mange av de amerikanske værvarslingsstasjonene på Øst-Grønland som de gjør, har Norge ingen interesse av å opprettholde stasjonene i Myggbukta og i Torgilsbu. Men det ville være en katastrofe for de norske fangstfolk om de ble nedlagt, for det som har gjort det mulig for dem å drive med noenlunde godt økonomisk resultat, har nettopp vært kombinasjonen med ekspedisjonsfartøylene til radiostasjonene - rent bortsett fra at det hvor det gjelder å hevde norske interesser, er meget betenkelig at en sådan ting blir sagt fra norsk side. Den slags må ikke passere. Derfor må vi ha et koordineringsorgan og sørge for at det er et sted hvor alle trådene løper sammen, og hvor ikke minst den utenrikspolitiske side av saken stadig kan komme fram.

Dette siste fører oss naturlig over til en annen sak som departementet har forberedt, og det er dels spørsmålet om vi nå bør gå til å si opp Øst-Grønlandsavtalen, og dels

spørsmålet om hvordan vi best skal sikre de norske næringsinteresser på Vest-Grønland. Som det vil være kjent for komiteen senest fra utenriksminister Trygve Lies utredning i hemmelig stortingsmøte 29 januar i år, ble fristen for å si opp Øst-Grønlandsavtalen ved en protokoll av 19 juli 1945 mellom den norske og den danske regjering forlenget så den nå løper ut 9 juli i år. Med fullmakt fra Stortinget har Utenriksdepartementet innhentet uttalelser fra alle interesserte instanser, og på grunnlag av dem er vi så kommet fram til et standpunkt i spørsmålet om vi nå bør si opp Øst-Grønlandstraktaten fra norsk side. Før jeg sier hvilket standpunkt vi er kommet til, vil jeg gjerne si at utgangspunktet for alle overveielser har vært at vi nå fra norsk side overfor Danmark ikke må reise noen strid om suverenitetsspørsmålet. Det må vi i forholdet Norge-Danmark anse avgjort ved Haagdommen i 1933. Det må tas en reservasjon i den forbindelse, hvis Danmark under fremtidige forhandlinger med de Forente Stater skulle overdra sin suverenitet til dem. Da kan spørsmålet om å ta opp igjen de gamle suverenitetskrav i høy grad bli aktuelt, men så lenge dansk suverenitet på Grønland er helt klar, er det Regjeringens standpunkt at vi ikke vil reise strid om det spørsmål overfor Danmark nå, ikke minst etter det skjebnefellesskap vi har hatt i disse krigsårene.

Det kan kanskje ha interesse å gjennomgå ganske kort Kauffmannavtalen og de rettigheter som den gir De Forente Stater på Grønland, fordi det jo stadig går rykter som vi like regelmessig får kategorisk dementert fra dansk side, om at det er planer oppe om at Danmark skulle selge Grønland til De Forente Stater. Den bekjente Kauffmannavtale ble undertegnet 9 april 1941 mellom Danmarks minister i Washington, Kauffmann, på vegne av det frie Danmark, og De Forente Staters regjering. Avtalen heter: Avtalen om Grønlands Forsvar. Der kan jeg sitere innledningen: «I Erkendelse af, at der som Følge af den nuværende europeiske Krig er Fare for, at Grønland kan forvandles til et Udgangspunkt for Angreb imod det amerikanske Kontinents Nationer, ... påtager de Amerikanske Forenede Staters Regering sig Ansaret for at yde Grønland Bistand til Opretholdelse af dets nuværende Status.» I henhold til Art. II skal de Forente Stater ha rett til å anlegge, opprettholde og betjene flyplasser, radiostasjoner og meteorologiske installasjoner av betydning for krigføringen. Etter Art. III fikk de Forente Stater også rett til å forbedre og utdype havner og ankerplasser og installere navigasjonshjelpemidler for seilas og luftfart og bygge veier, kommunikasjonsanlegg, befestninger, verksteder, depoter, boliger m.v. Etter Art. V har de Forente Stater rett til å leie land- og sjøområder som er nødvendige for forsvarsanleggene. Etter Art. VI har de Forente Staters regjering eksklusiv jurisdiksjon over nevnte områder, unntatt over danske statsborgere og innfødte grønlandere. Etter Art. VII har de Forente Stater

rett til eget postvesen og intendanturutsalgssteder. Etter Art. VIII har det amerikanske personale på Grønland toll- og skattefrihet. Avtalen skal etter Art. 10 være i kraft «indtil der er Enighed om, at de nuværende Farer for det amerikanske Kontinents Fred og Sikkerhed er ophørt». Til den tid skal overenskomstens endring eller opphør bli gjenstand for forhandlinger mellom de to regjeringer, og den kan deretter oppsies av hver av partene med 12 måneders varsel. Avtalen er i 1945 blitt ratifisert av den danske Riksdag.

Under den krigssituasjon som forelå i 1941, fant man fra norsk side den gang ikke å burde formulere noe bestemt «krav» overfor de Forente Stater i anledning av avtalen, så meget mer som det å holde seg passiv ikke innebar avkall på noen norske rettigheter på Grønland. Imidlertid fikk Norges sendemann i Washington anledning til overfor State Department gjentatte ganger å henvise til Norges interesser som krigførende, Norges historiske tilknytning til Grønland og rettighetene etter Grønlandsavtalen av 1924, samt de norske næringsinteresser forøvrig på Grønland. Minister Morgenstierne tok videre alle forbehold angående de norske fangsthytter og annen norsk eiendom på Øst-Grønland. Senere mottok han underhånden forsikring fra State Department's side om at de Forente Staters fulle anerkjennelse av den norske stats rettigheter på Øst-Grønland ikke hadde undergått noen endring som følge av Kauffmannavtalen.

Norges Svalbards- og Ishavsundersøkelser har meddelt at adskillig norsk eiendom på Øst-Grønland, (hytter, redskap, inventar, instrumenter m.v.) må antas å være ødelagt som følge av krigen, og har overfor Utenriksdepartementet tatt opp spørsmålet om muligheten for å oppnå erstatning til eierne. Utenriksdepartementet har foreløpig svart ved å vise til de før nevnte forsikringer, og har uttalt at det prinsipielt ikke er noe i veien for at den norske regjering på diplomatisk vei kan ta opp med de Forente Stater et hvilket som helst erstatningskrav som måtte være folkerettslig begrunnet, men at Utenriksdepartementet - før det blir tatt standpunkt til i hvilken utstrekning den norske regjering eventuelt skal fremme de erstatningskrav det her gjelder - bør bli tilstillet en samlet og spesifisert oppgave over kravene samt en fremstilling av selve kravsgrunnlaget og det bevismateriale kravene støttes på. Det har vi enda ikke fått, så der hviler den sak foreløpig.

Etter «Kauffmannavtalen» Art. II, fikk som nevnt, den amerikanske regjering rett til å anlegge, opprettholde og betjene flyplasser, radiostasjoner og meteorologiske stasjoner m.v. Utenriksdepartementet har gjennom legasjonen i København i november 1945 innhentet opplysninger om hvilke værvarslingsstasjoner som da fantes på Grønland. Hvis det går an å se så langt, vil jeg gjerne peke på dette kartet. Alt som står med rødt på dette kartet er amerikanske enten flyplasser eller værvarslingsstasjoner,

bortsett fra 3 tyske værvarslingsstasjoner som det lyktes for tyskerne å opprette og drive en vinter igjennom, inntil de ble oppdaget av amerikanerne og ødelagt. Det er alt i alt noen og tyve værvarslingsstasjoner, inklusive en midt inne på innlandsisen. Etter krigen har amerikanerne, delvis i hui og hast, rømmet disse stasjoner, for de har vært svinaktig dyre å drive. De har vært drevet uten smålige omsyn til omkostningene, og det har de nu synes var en for stor byrde, så delvis er stasjonene forlatt, og ganske store forsyninger blitt liggende fullstendig ubevoktet ved stasjonene. Ved en stasjon lå 1500 fat bensin bl.a. da danske myndigheter siden kom dit for å undersøke hvordan forholdene lå an. For øyeblikket er situasjonen den at amerikanerne har sagt at de gjerne vil at danskene skal drive disse værvarslingsstasjonene. Den danske riksdag har bevilget en halv million kroner til drift av værvarslingsstasjoner på Grønland. Det blir ikke tale om fra dansk side å opprettholde alle de noen og tyve amerikanske stasjoner. Det blir for dyrt. Men det er spørsmål om fra dansk side å overta de 5-6 viktigste, og holde dem i drift. Men da kan det i denne forbindelse reises spørsmål om det ikke vil være grunnlag for et norsk-dansk samarbeide om værvarslingstjenesten på Grønland. Og nettopp av den grunn er det jo så beklagelig at de norske meteorologer på Dublinkonferansen, istedenfor å oppta spørsmål om samarbeid, sa nei, når dere driver disse stasjonene, har vi ikke interesse av å drive noen stasjon i Myggbukta. Det spørsmål bør sannsynligvis tas opp og tas opp snart, hvis det ikke alt er for sent etter denne konferansen i Dublin.

Ellers har det som sagt gått en hel del rykter, og det kommer nesten ikke noen tilbake fra København uten at de har med seg rykter om at Danmark tenker på å selge Grønland til de Forente Stater, men hver gang er det blitt kategorisk dementert fra ansvarlig dansk hold. Det vi har å holde oss til er at Danmark ved en fornyet avtale med de Forente Stater akter å beholde Grønland som dansk område. Det er en helt klar oppfatning hos alle som kjenner amerikansk politikk, at om det kan være en viss tvil om hvordan Amerika til syvende og sist vil stille seg hvor det gjelder baser på Island, er det ingen tvil om at det vil komme til å holde på baser på Grønland. Dertil anser det Grønland altfor viktig for forsvaret av den nordlige del av det amerikanske kontinent.

Under forutsetning av at vi overfor Danmark ikke skal reise suverenitetsspørsmålet, er vi i Utenriksdepartementet etter å ha sett på uttalelsene fra alle interesserte instanser kommet til at det for tiden ikke er noen norsk interesse å si opp Grønlandsavtalen, og det vil jeg da gjerne få lov å begrunne litt nærmere, fordi det jo fra visse hold har vært hevdet et motsatt standpunkt, at det i høy grad skulle være i vår interesse å si opp avtalen nå i håp om å få visse av bestemmelsene forbedret. Jeg vil da

gjærne få lov å gi et kort resymé av den virksomhet som nordmennene driver på Øst-Grønland. Vest-Grønlandsspørsmålet tar jeg siden som et spørsmål for seg, det har jo ingen sammenheng med avtalen. Dels drives det på Øst-Grønland rent videnskapelig virksomhet og telegraferende værvarslingsstasjoner. Både den virksomhet og disse stasjoner er beskyttet ved artikkel 5 i avtalen, som gir oss rett til både å drive virksomheten og ha værvarslingsstasjoner. Så drives det fangstvirksomhet av forskjellig art. Den er helt fri ifølge avtalens artikkel 2 sammenholdt med artikkel 4, som dessuten gir fangstfolk rett til å ta grunn i besiddelse til effektiv bruk. Og den foreldelsesfrist, 5 år, som er satt i avtalen, er så rimelig som den kan bli. Hvis fisket på sørøstkysten av Øst-Grønland skulle vise seg økonomisk drivverdig, kan det i fremtiden bli spørsmål om å anlegge norske fiskeristasjoner i land, og så lenge Øst-Grønlandsavtalen som den nå er, forblir i kraft, er der full adgang til på Øst-Grønland å anlegge faste anlegg i land for norsk næringsvirksomhet.

Med hensyn til de praktiske interesser som ikke er beskyttet av Øst-Grønlandsavtalen slik den står idag, er det fra fagmyndighetenes side bare pekt på to forhold. Det ene er at Øst-Grønlandsavtalen ikke gir nordmenn adgang til å anlegge flyplasser på Grønland. «Personer og selskaper» har rett etter artikkel 4 til å ta grunn i besiddelse til bruk. Det kunne i 1924 selvsagt ikke være tenkt på permanente flyplasser, men avtalen kan kanskje fortolkes slik at den omfatter også dette, hvis flyplassene anlegges av helt private institusjoner. Men det er jo et helt teoretisk spørsmål. Det kan vel neppe tenkes. Og det er helt på det rene at anlegg slik det nevnes under artikkel 4, ikke kan opprettes av den norske stat, og det er vel noe tvilsomt om Danmark, som har suvereniteten over området, nå vil tillate opprettelse av norske flyplasser på Øst-Grønland overhodet, selv om anlegget formelt skulle bli oppført og drevet av et selskap. Derimot bør Norge som det har vært fremholdt av Forsvarsdepartementet, sikre seg rett til å benytte de flyplasser som til enhver tid måtte finnes på Øst-Grønland eller på Grønland i det hele, men det kan sannsynligvis løses best uavhengig av hele Øst-Grønlandsavtalen, i forbindelse med en internasjonal eller nordisk luftfartskonferanse om sivil flyvning i Nordpolarområdet, og det bør da løses ikke bare for Øst-Grønlands vedkommende, som omfattes av avtalen, men for Grønland under ett, fordi jo flyplassene ligger fordelt både på øst- og vestsiden og på sydspissen.

Det annet som det har vært hevdet fra norske instanser ikke skulle ha tilstrekkelig beskyttelse av avtalen slik den står i dag, er spørsmålet om utnyttelse av eventuelle mineralfunn på Øst-Grønland. Der har Handelsdepartementet i sitt brev av 22 januar 1946 sagt at «Det bør ennvidere søkes sikret nordmenn adgang til å utnytte funn av

mineraler, som fra norsk side måtte bli gjort i de områder hvor fangsten foregår.» I det foreløpige norske forhandlingsutkast forut for avtalen - et forhandlingsutkast av 1923 - finnes det forslag til en egen artikkel på dette punkt, men den ble ikke engang tatt opp, så vidt jeg kan se, fra norsk side under de offisielle forhandlinger. Den lød slik: «For så vidt der på Østgrønland senere skulle bli oppdaget drivverdige metaller eller andre mineralske naturforekomster, blir uten hensyn til oppdagerens sedvanemessige rett nærmere forskrifter angående ervervelsen og utnyttelsen av slike forekomster å utferdige i henhold til særskilt overenskomst.» Men det spørsmål ble altså overhodet ikke tatt opp. Om den rent praktiske betydning av en slik bestemmelse kan jeg vise til en uttalelse fra Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, som sier: «Selv den utstrakte vitenskapelige utforskning og de geologiske undersøkelser som danskene har gjort i de siste tre årtier, har ikke bragt for dagen ertser eller mineraler som er blitt gjenstand for drift. Det måtte også være særlig verdifulle ting som det ville lønne seg å utvinne der borte. Slike mineraler eller ertser kan muligens bli funnet.» Men om nå slike funn blir gjort, er det overveiende sannsynlig at Danmark, i kraft av sin suverenitet, vil reservere driften for seg selv. Det kan i den forbindelse minnes om at ifølge norsk bergverkslovgivning tilhører malmfunn i Norge riktignok i prinsippet den første finner, men drift kan ikke settes i gang uten etter konsesjon, og utlendinger har i Norge overhodet ikke adgang til å anmelde sitt funn og derved beskytte sin adkomst til forekomsten uten særskilt konsesjon. Og når vi selv hevder det standpunkt over områder som er under norsk suverenitet, kan vi vanskelig hevde et stikk motsatt standpunkt overfor et område som er under dansk suverenitet.

Det er bare disse to punkter, som har vært nevnt av alle de sakkyndige instanser, som ikke skulle være beskyttet av Østgrønlandsavtalen som den er i dag. Og på bakgrunn av det er vi kommet til at det er svært lite Norge kan håpe å vinne ved å oppsi Grønlandsavtalen og ta opp forhandlinger på nytt, fritt grunnlag. Derimot kan en miste adskillig. Saken er jo den at Grønlandsavtalen ble inngått på et tidspunkt hvor suverenitetsspørsmålet enda var åpent for Østgrønlands vedkommende, og fordi vi hevdet vårt suverenitetskrav enda på den tid, oppnådde vi gjennom avtalen en lang rekke særrettigheter på Østgrønland. Den avtale fortsatte så å gjelde etter at suverenitetsspørsmålet var avgjort ved Haagerdommen i 1933, og sikret oss i virkeligheten en privilegert stilling i området, og da er det ingen grunn for oss til å si opp en avtale som er ensidig bebyrdende for Danmark. Nå vet vi at det fra dansk side ikke er noe ønske fra ansvarlig hold om å si opp avtalen. Trygve Lie hadde noen samtaler med Christmas Møller om det i sin tid. Og jeg snakket med

Gustav Rasmussen om det da han var her i det nordiske utenriksministermøte, og han ga både uttrykk for at man fra dansk side helst så avtalen forlenget, og at man så kunne forhandle om praktiske spørsmål som kunne komme inn under bestemmelsene i artikkel 7 i avtalen. Det er altså adgang til å ordne disse spørsmål ved tilleggsoverenskomst.

Det resultat vi da er kommet til, er at vi ikke skal si opp avtalen, men at vi kan regne med at atmosfæren for forhandling om lempninger innenfor avtalens ramme for tiden er meget gunstig. Derfor kan det være grunn til gjennom forhåndsundersøkelser i Kjøbenhavn å bringe på det rene om forutsetningene er til stede for, etter at avtalen er forlenget, å få imøtekommet norske ønskemål med hensyn til Øst-Grønland - under henvisning til artikkel 7 i avtalen. De norske ønskemål som det her etter uttalelsene fra de interesserte instanser kan være grunn til å ta opp, er dels klarere bestemmelser om retten til fangstterreng, hvor det har vært en del strid mellom norske og danske fangstfolk, og hvor det har vært hevdet fra norsk side at danske fangstfolk har kommet og bygget seg hytter inn på de norske fangstlinjer og dermed ødelagt fangsten for nordmennene, slik at der kan være grunn til klarere bestemmelser om hvem som har retten til et fangstterreng og for hvor lang tid, - og dessuten er det spørsmål om det kan være grunn til, i forbindelse med mulighetene for et større fiske utenfor Sørøst-Grønland, å få presisert retten til faste anlegg på land for nordmenn eller norske selskaper. Det er de to ting som det kan være spørsmål om å ta opp i første rekke, og der har vi da tenkt at vi skulle sondere terrenget under forhåndsforhandlinger, samtidig som man meddeler at man fra norsk side ikke ønsker å si opp selve Øst-Grønlandsavtalen.

Selv om alt tyder på at det ikke fra dansk regjeringshold er noe ønske om at de på sin side skal si opp avtalen, så må en regne med den mulighet at den danske regjering kan komme under press fra visse hold i Danmark, særlig kretsen omkring Grønlands Styrelse, i retning av å si opp avtalen. Hensikten med å si opp avtalen fra dansk side ville etter alt å dømme bl.a. være for det første at de ønsker utvidet de områder på Øst-Grønland som utelukkende er forbeholdt eskimoene. Der kan vi bl.a. vise til en uttalelse av Ejnar Mikkelsen som jo har opprettet en ny eskimokoloni i Schoresbysund, og som var her oppe og holdt foredrag i mars i Geografisk selskap, hvor han nevnte at han av hensyn til den eskimoiske befolkning på Øst-Grønland håpet på hjelp fra det norske broderfolk til å utvide de områder hvor ingen andre enn eskimoene har lov til å fange. Det kunne således være et ønskemål som kunne fremmes fra dansk side. Et annet ønskemål er ganske sikkert utvidede fredningsbestemmelser, ikke bare for moskus, men også for sel og for andre dyr som er gjenstand for jakt og fangst der borte, og for alle tilfelles skyld bør da de norske standpunkter til slike mulige danske ønskemål være helt klart utredet før oppsigelsesfristen utløper.

Jeg kommer siden som konklusjon på min gjennomgåelse av hva vi har å vareta av interesser på Vest-Grønland, til å konkludere med at vi bør nedsette et allsidig utvalg som kan se på alle Grønlandsspørsmål under ett og utrede de norske ønskemål, så vi står rustet for alle eventualiteter.

For da å summere opp, så vil vi under forutsetning av at Stortinget er enig, fra norsk side ikke si opp Grønlandsavtalen av 1924, men si at vårt standpunkt er at den bør fornyes, og den vil da automatisk løpe videre i 20 år til. Her kommer da som et viktig argument for det standpunkt, at dr. Orvin mener ganske bestemt å vite at de danske kretser som ønsker å trenge nordmennene ut, håper på at vi skal si opp avtalen, for at danskene dermed skal stå friere til å få frem sine ønskemål. Men gjennom forhåndsunderhandlinger bør vi nå søke å bringe på det rene om det er utsikt til å oppnå visse innrømmelser gjennom tilleggsbestemmelser under henvisning til artikkel 7 i avtalen, og etter alt å dømme skulle atmosfæren for slike forhandlinger, når vi bare lar suverenitetsspørsmålet ligge, være det gunstigst mulige i øyeblikket. Det tyder både Gustav Rasmussens uttalelser i forbindelse med Trygve Lies valg til generalsekretær i de Forenede Nasjoner på, og det tyder også de samtaler på som jeg hadde med ham her i Oslo.

Når det så gjelder Vest-Grønland, er vi kommet til det resultat at forhandlinger om de norske interesser på Vest-Grønland ikke bør tas opp offisielt før spørsmålet om oppsigelse eller forlengelse av Øst-Grønlandsavtalen er avgjort. Den sak bør være avveien først. Når det er klart, kan vi begynne å forhandle om våre interesser på Vest-Grønland. Men vi må fra norsk side gjennom et allsidig utvalg med engang gå i gang med å få greidd ut alle norske ønskemål, slik at når tiden kommer til forhandling, kan et mindre forhandlingsutvalg ha et klart standpunkt å bygge på. Hvor det gjelder Vest-Grønland, er de økonomiske interesser som knytter seg til det, meget meget større enn de på Øst-Grønland, fordi fisket utenfor Vest-Grønland betyr så uendelig meget mer, og der er det fra de direkte interesserte, - og det gjelder da særlig Aalesunds Skipperforening - fremmet en rekke ønskemål, hvor det gjelder vår virksomhet på Vest-Grønland. En fellesnevnd, oppnevnt av Aalesund Rederiforening og Aalesund Skipperforening har under 6. august 1945 formulert sine ønskemål slik:

- «1) Prinsipalt at hele Grønland åpnes.
- 2) Subsidiært at forbudet mot anløp av en hvilken som helst havn under dårlig vær eller for å fylle vann blir opphevet.
- 3) I alle tilfelle følgende uttrykkelige rettigheter i minst 5 havner: tillatelse til anlegg av a) kjølelager, b) kull- og saltlager, c) tankanlegg, d) slipp i forbindelse med mindre reparasjonsverksted, e) radiotelefonstasjon, og f) tillatelse for norske

fartøyer til å bruke slike anlegg som måtte være eller blir opprettet av andre i disse havner.»

Det er vel dette tredje standpunkt som blir realiteten.

Til disse forslag er det følgende å si: En hel åpning av Grønland ligger utvilsomt utenfor det politisk mulige. Det går de danske myndigheter aldri med på. Men på den andre siden må en kunne regne med at det at Amerika nå har vært på Grønland i 5 år, faktisk har mildnet avstengningspolitikken ganske vesentlig, slik at den neppe vil bli gjenopptatt i de samme strenge former som tidligere, og en kunne kanskje forsøke å oppnå en spesiell forsikring fra dansk side på det punkt om at de ikke ville gå tilbake til den absolutte avsperringspolitikken som tidligere er fulgt. Og i tillegg til dette ville det være gunstig om en kunne få en særskilt erklæring om at Norge skal bli tilstått bestevilkår på Grønland med hensyn til fordeler av enhver art som måtte bli gitt noen annen fremmed stat, slik at vi ikke blir dårligere stillet enn noen annen ikke-dansk nasjon.

I disse dager blir det sannsynligvis på Island åpnet forhandlinger med en dansk delegasjon om islendingenes rettigheter. Unionen mellom de to land er jo opphevet, og der er islendingene i den stilling at de ikke uten særskilt avtale kan gjøre krav på de rettigheter de har hatt sålenge de var i personalunion med Danmark. Hvis islendingene oppnår visse særrettigheter på Grønland, vil en ha et godt argument til støtte også for de norske ønskemål, spesielt med hensyn til Vest-Grønland og landbaser for fiskeriene. Det er derfor all grunn til å følge disse dansk-islandske forhandlinger med all oppmerksomhet. Vi har instruert legasjonene i Reykjavik og København om at de må holde seg a jour med alt av interesse som foregår der, nettopp med tanke på forberedelsen av våre egne forhandlinger overfor Danmark.

Til det andre kravet som er reist, om at det skulle bli tillatt å anløpe en hvilken som helst havn under dårlig vær for å fylle vann, så er situasjonen den at det på Vest-Grønland finnes en rekke naturlige havner bak holmer og skjær og inne i de lune fjordene. Etter opplysninger fra fiskeskipperne er det heller ikke overalt nødvendig med kaianlegg, idet det finnes svært mange brattfjell hvor fiskerskip kan legge kloss inntil og ankre opp i gode, naturlige havner. De rettigheter som norske fiskere hittil har hatt til anløp av havner på Vest-Grønland for å fylle drikkevann og kjelevann, er strengt begrenset, og det har vært forbudt å søke havn bare på grunn av dårlig vær. Skipet måtte befinne seg i «alvorlig nødstilstand». Det eneste unntak som er gjort er åpningen av Færingehavn ved en dansk lovbestemmelse av 1937, som skulle ha en gyldighet av 5 år. Vi har spurt om denne lovbestemmelse er blitt fornyet eller vil bli fornyet, men det har vi ikke fått noe endelig svar på. Vi vet faktisk ikke idag om norske fiskere

som driver der borte, har adgang til denne ene havn, Færingehavn. Denne havn er i og for seg en god havn, men ligger lite praktisk til for de norske fiskere. Den ligger 2-300 nautiske mil sønnenfor de nordligste banker hvor nordmennene driver sitt fiske. Det er en distanse som det selv med moderne fartøyer tar et helt døgn å tilbakelegge i godvær, og hvis en skal søke nødhavn i styggvær, er det en temmelig lang og slitsom ferd før en kan komme inn i Færingehavn. Det er derfor det er så sterkt fremhevet fra de interessertes side at vi må få adgang til andre havner som ligger nærmere fiskestedene, og en skulle tro at det nå, etter at krigen har ført dansker og nordmenn så meget nærmere sammen, skulle være mulighet for å oppnå en bedre forståelse for det, så meget mer som en nå har endel erfaring fra amerikanernes opphold der. De katastrofale følger som særlig Grønlands Styrelse ventet, er ikke inntruffet, og en får håpe at de vil slippe fremmede inn på Grønland.

Hvor det gjelder adgangen til Færingehavn, sier felleserklæringen fra Aalesund:

«Forholdet mellom nordmenn og dansker på Grønland ble meget bedre ved åpninga av Færingehavn. Danskene har vært hyggelige og velvillige å ha med å gjøre, samtidig som nordmennene selvsagt har overholdt de forskrifter som ble funnet nødvendige av hensyn til ordningen.

Men også her er rettighetene sterkt begrenset. Det er bare danske og islandske statsborgere som har hatt adgang til å opprette virksomheter og anlegg i havnen. De fremmede fiskere får riktignok ha opplag i land av sin fisk og av forsyninger, olje og salt m.v., som de har brakt med til bruk for sitt fiske, men disse opplag i land må være fjernet hvert år ved sesongens slutt, 31. oktober, da de i motsatt fall kan fjernes av de danske myndigheter uten erstatning til eieren. Permanente anlegg av noen som helst art har man ikke rett til å ha der.

Med utgangspunkt i selv disse begrensede rettigheter som norske fiskere fikk etter loven av 1937, ble det i 1939 på initiativ av disponent Nils R. Skarbøvig i Aalesund, dannet et andelslag for fiske ved Grønland med motorskip, kjøleskip og lastebåter, og med Færingehavn som basis. Alle anlegg måtte være på kjøp, fordi en ikke hadde adgang til å ha dem på land. Denne virksomhet var planlagt vesentlig å skulle bestå i utstyrstjeneste, og dessuten å frakte de deltagende fiskefartøyers utrustning, kull, olje, salt o.s.v., til Grønland, og senere frakte den oppfiskede fangsten tilbake til Norge.

Planen ble forelagt på forhånd for det danske utenriksministerium gjennom vår legasjon i København, hvor daværende kontorsjef, nå utenriksminister Gustav Rasmussen, den 11. februar 1939 bekreftet at foretaket, under forutsetning av at fangstmennene bor i de norske fangstskip og således ikke skal overnatte i land, vil være i

overensstemmelse med de om adgang til Færingehavn gjeldende regler. Men det som nå er det norske ønskemål, er da at en får adgang til i hvert fall i noen havner - de interesserte mener altså 5 - å ha faste anlegg i land som er nødvendige for denne drift. Det vil bety uhyre meget. Det sies at den effektive fisketid vil kunne forlenges med 50-70 pst. hvis vi får disse rettigheter i land. Det må da fra norsk side tas opp som en vesentlig norsk interesse at vi får adgang til slike havner.

Den konklusjon som vi da er kommet til for Vest-Grønlands vedkommende, er at vi nå såsnart som mulig bør oppnevne et allsidig utvalg til å gjennomgå med alle interesserte instanser det materiale vi har samlet, og til å avgi innstilling om saken. I det utvalg bør da foruten representanter for Utenriksdepartementet være en representant utpekt av Stortinget eller av denne komite, og som sakkyndige rådgivere lederen av Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, dr. Orvin, en representant for fiskeriadministrasjonen, en for de private fiskeriinteresser på Grønland - fiskeridirektøren foreslår Knut Vartdal, Aalesund, - en luftfartskyndig, oppnevnt av Samferdselsdepartementet, og en historiker med særlig kjennskap til Norges, Grønlands og Danmarks historie. Vi tror ikke at det i sin tid blir nødvendig å sende et så stort utvalg ned til Danmark for å forhandle, men hvis et så allsidig utvalg forbereder saken og ser på spørsmålene både for Øst-Grønlands og for Vest-Grønlands vedkommende, skulle det, når tidspunktet er inne til forhandlinger, være tilstrekkelig å sende et betydelig mindre forhandlingsutvalg nedover for å føre de offisielle forhandlinger. Så snart dette utvalg har sin innstilling ferdig, var det da min hensikt å forelegge den for denne komite til fornyet drøfting før offisielle forhandlinger blir tatt opp.

Så vil jeg bare si et par ord om arkivoppgjøret, fordi det i tidligere møter her i utenrikskomiteen har vært nevnt at det burde tas opp i sammenheng med Grønlandsspørsmålet. Der kom vi til det resultat at vi sannsynligvis vil oppnå meget mer ved å ta disse saker helt uavhengig av hverandre, og ikke fremme arkivsaken ad offisiell vei, idet riksarkivar Steinnes på grunnlag av samtaler med sin danske kollega mente seg å kunne vente en mer imøtekomende holdning fra dansk side enn vi har møtt tidligere. Han reiste da i februar nedover til København privat for å forhandle, og han har gitt en melding om sine forhandlinger i Danmark, som jeg skal få lov å overrekke et eksemplar av til komiteen. Det kan gjøres et ganske kort resymé av hva han der er kommet til. Det vi kan ha utsikt til å få fra Danmark nå, det er en lang rekke løse pakker og legg som er blitt liggende igjen da de norske sakene ble skilt ut, fordi det ikke ble fulgt de samme prinsipper overalt ved denne utskilling i sin tid da vi ved tidligere høve fikk arkivsaker fra Danmark. Det var jo først i årene 1820-22,

1848 og så i 1851 og tilsist ved den store gaven vi fikk i 1937. Men det er blitt liggende igjen en hel del løse pakker og legg, og dem kan vi få hvis vi vil sende folk ned for å registrere.

Der tror jeg det vil være en stor støtte for Kirkedepartementet som jo må fremme proposisjon om den nødvendige bevilgning, om komiteens medlemmer ved sakens behandling ville gi uttrykk for at det her også er en utenrikspolitisk interesse at vi får påskyndet arbeidet for å få denne arkivsaken som irritasjonsmoment mellom Danmark og Norge ut av verden. Steinnes konkluderer med at for øyeblikket kan vi ikke vente å få de andre tingene, som vi har størst interesse av. Christian Frederiks arkiv hører til det kongelige arkiv i Danmark, og der er det kong Christian selv som avgjør om han vil skille det ut. Det sorterer i det hele tatt ikke under riksarkivaren dernede. For de andre arkivsakenes vedkommende - det gjelder særlig protokoller fra det 16 århundre - strider det mot de prinsipper som det danske arkiv har fulgt, å la oss få dem nå. Jeg betoner «nå», fordi bakgrunnen der er at Island nå har oppløst sin union med Danmark, og Island reiser nå en rekke arkivkrav overfor Danmark, og av hensyn til de dansk-islandske forhandlinger holder den danske riksarkivar strengere enn han kanskje ellers ville ha gjort, på sine prinsipper overfor de norske krav. Men vi kan altså oppnå en vesentlig del av det vi ønsker, hvis det bare blir bevilget noe. Riksarkivaren konkluderer med at hvis vi skal fortsette med den bevilgning vi har nå, 3000 kr. pr. år, vil det ta noe sånt som 120 år å få ferdig det arbeidet der nede, og det kunne være grunn til å øke farten litegrann, så vi ikke hadde den sak liggende som et irritasjonsmoment så lang tid fremover.

Når det gjelder Sverige, har riksarkivaren også ført forhandlinger der, og han har avgitt en innberetning som jeg skal få lov til å overlevere komiteen. Han konkluderer med at vi nå har god utsikt til, hvis vi tar opp offisielle forhandlinger, å få en rekke norske originale traktater fra unionstiden med alle de dokumenter som juridisk sett hører til traktatene. Han forsøkte også å oppnå at vi skulle få alle forarbeidene. Det er det vel vanskelig å oppnå fordi det strider mot de arkiveringsprinsipper som de følger derborte, men etter det siste svaret han har fått fra den svenske riksarkivar etter sin hjemkomst der, kom vi til, hvis der var stemning for det, å ta opp direkte diplomatiske forhandlinger med Sverige om å få utlevert det som vi nå kan få fra svensk side. Der har vi også en del saker som vi gjerne vil ha, som hører til Bernadotte-arkivet, men der er situasjonen for Sveriges vedkommende den samme som for Christian Frederik-arkivet for Danmarks vedkommende, at det er Kongefamilien som rår over det og ikke riksarkivet, så om det er mulig å oppnå noe, har riksarkivaren ikke på det rene. Men derimot skulle vi kunne

få en rekke originaltraktater fra unionstiden hvis vi tok opp forhandlinger.

Så går jeg over til å nevne de norsk-sovjetrussiske grenseforhold. Det har vært redegjort inngående både i Stortinget og i komiteen tidligere for de skritt som hittil har vært tatt. Jeg skal bare resymere det ganske kort. Det var allerede sommeren 1945 at Utenriksdepartementet tok opp arbeidet med å få Norges forhold til Sovjet-Samveldet i distriktene langs den felles grense fra Krokfjellet til Grense-Jakobselv i formell orden, slik som denne grense var etablert ved Petsjenga-distriktets - altså det tidligere Petsamos - tilbakegang til Russland etter våpenstillstanden med Finland i 1944. Jeg henviser til hemmelig St.Meld. nr. 2, post 4, hvor en nevner byråsjef Nygaards og sekretær Colbans tjenestereise til Øst-Finnmark i september 1945 med tilhørende rapporter, som er tilstillet Stortinget som utrykte bilag. Etter at denne reisen hadde funnet sted, sendte Utenriksdepartementet gjennom ambassaden i Moskva forslag til Sovjet-Samveldets utenrikskommissariat - som det den gang het - om at det snarest skulle treffes foranstaltninger til inngåelse av en ny avtale om den norsk-russiske fellesgrense, og at det i avtalen skulle inntas bestemmelse om grenseoppgang i løpet av sommeren 1946. Samtidig skulle ambassaden meddele at den norske regjering går ut fra at innholdet i de traktater Norge hadde med Finland om forskjellige grenseforhold, fortsatt skal gjelde mellom Norge og Sovjet-Samveldet, og foreslå at dette blir offisielt bekreftet. Denne instruks ble utarbeidet etter inngående drøftelser mellom alle interesserte fagmyndigheter og på grunnlag av 3 folkerettslige utredninger fra professor Castberg og dr. juris Helge Klæstad, samt andre utredninger. Behandlingen av denne sak ble inngående drøftet av utenriksminister Trygve Lie med denne komite for hvert skritt som ble tatt, og komiteen ble gjort kjent med alle dokumenter etter hvert som disse forelå. Innholdet av den instruks som skulle sendes til ambassaden i Moskva, ble drøftet i flere møter i komiteen før den ble sendt, og komiteen ble sist på ny informert i møte den 29 oktober 1945.

Senere bad ambassadør Andvord om å få en fullstendig liste over de traktatbestemmelser vedrørende grensedistriktene, hvis innhold man fra norsk side ønsket opprettholdt. De forskjellige avtaler og forarbeidene til dem har vi så gått nøye gjennom i Utenriksdepartementet, og resultatet av disse undersøkelser er blitt forelagt de respektive fagdepartementer til uttalelse. Det ble dessuten holdt en konferanse i Utenriksdepartementet den 4 januar i år, idet fylkesmann Gabrielsen fra Finnmark og ambassadør Andvord fra Moskva da oppholdt seg samtidig i Oslo. Resultatene en der kom til på grunnlag av alle disse undersøkelser, er at en fra norsk side bør søke å få opprettholdt innholdet i følgende avtaler, eventuelt med

visse mindre endringer som en måtte bli enig om under forhandlingene med Sovjet-Samveldet:

Først er det overenskomst om fløtning i Pasvik av 14 februar 1925. Det er av stor interesse for hele næringslivet der oppe, og ikke minst i forbindelse med gjenreisningen, å få adgang til å fløte i Pasvikelven. Det kan vi ikke gjøre så lenge vi ikke har klare bestemmelser om fløtningen. Nå må all trelast tas landeveien.

Det andre er avtale om nye fiskeregler for Pasvikelvns fiskeområde av 21 april 1938.

Det tredje er overenskomst om internasjonal vassdragsrett i Pasvik- og Jakobselv av 14 februar 1925, men derimot ikke protokollen av samme dato om konsesjoner til utnyttelse av vannkraften. Den var satt opp med tanke på land hvor det ikke hersket det økonomiske system som i Sovjet-Samveldet, slik at den ikke passer i forholdet til Sovjet-Samveldet.

Følgende overenskomster antas ikke å kunne bli opprettholdt: Overenskomst om samferdsel på Pasvik- og Jakobselv av 28 april 1924. Noteveksling om trafikk og transitt ved Pasvikelvns nederste del av 19 desember 1925 og tilleggsavtale til den norsk-finske handelstraktat av 11 november 1930 angående ordningen av grensehandelen i de norsk-finske grensedistrikter av 21 juli 1937. Alle stedlige instanser som har vært spurt, sier at de siste 3 avtaler vil det ikke ha noen hensikt å forsøke opprettholdt overfor Sovjet-Samveldet med den politikk som fra Sovjet-Samveldets side konsekvent føres overalt med hensyn til stengning av grensen.

Så har vi den norsk-finske overenskomst av 5 november 1935 for å hindre at rein kommer over grensen mellom de to riker. Den kan heller ikke, slik den står, bringes i anvendelse overfor Sovjet-Samveldet. Men der må en forsøke å komme til enighet om at en i hvert fall inntil videre bruker § 8 i den opprinnelige norsk-russiske grensekonvensjon av 1826.

Ellers er det viktigste spørsmål fra norsk side å få foretatt en felles norsk-russisk grenseoppgang, hvorved grenselinjen blir klart og tydelig oppmerket i terrenget, slik at en i fremtiden ikke risikerer grenseoverskridelser med de komplikasjoner som følger på grunn av at det rår uklarhet om hvor grensen egentlig går. Det har vært enkelte slike små komplikasjoner, og for å unngå dem må vi ha helt klart oppmerket grense hele veien. Ambassadør Andvord mener at den sovjetrussiske regjering vil gå med på grenseoppgang sommeren 1946. Men vi må være forberedt på at svaret på den norske henvendelse, som er gjort for lenge siden, kan komme i aller siste liten, og derfor er det ønskelig at det fra norsk side er gjort alle forberedelser på forhånd, slik at vi, når vi får beskjed, står klar til å gå i gang med en ukes varsel. Derfor er vi blitt enige med fagmyndighetene om at Utenriksdepartementet med det aller første må se å få oppnevnt den norske grensekommisjon. Vi har da diskutert

saken og er gjennom forhandlinger med de interesserte departementer blitt enige om sammensetningen av en grensekommisjon, som vil bli oppnevnt med det aller første og hvor fylkesmann Gabrielsen, som skal være formann, alt under sitt opphold i Oslo, har hatt kontakt med de andre medlemmer for å sette arbeidet i gang - med fylkesmann Gabrielsen som formann, ekspedisjonssjef Røstøen som representant for Landbruksdepartementet, overingeniør Elverum for vassdragsvesenet, fløtningsdirektør Johs. Johannesen, oberst Lindbäck-Larsen som representant for Forsvarsdepartementet, direktør Gleditsch fra Norges geografiske oppmåling og som sakkyndig rådgiver overingeniør Aastad, som er sjef for vassdragsvesenets hydrografiske avdeling. Endelig er det en sakkyndig fra den avdeling i Utenriksdepartementet hvor disse traktatforhold blir behandlet. Denne kommisjon var det meningen å få oppnevnt nå så snart som råd er, og den er faktisk trådt i arbeid.

I februar fikk vi fra sovjet-hold et forslag om at man, mens man ventet på den endelige grenseoppgang, skulle oppnevne et tomanns militært utvalg, som skulle ordne alle småepisoder ved grensen, og til det svarte vi at det var vi villige til. Men vi presiserte i vårt svar at for oss hadde det vesentlig betydning å få den offisielle grenseoppgang fortest mulig, og at avgjørelser av dette tomannsutvalg ikke måtte prejudisere noen ting, og at oppnevningen av dette utvalg ikke måtte sinke de egentlige grenseoppgjør. Det var formulert i 5 punkter, og på det har vi ikke fått noe svar. Sovjet-Samveldets ambassadør sa med en gang at han ikke kunne tenke seg at det kunne være noen vanskeligheter med å bli enige om forutsetningene for tomannsutvalget. Vi har oppnevnt den norske representant, men vi har siden ikke fått noe svar fra russisk side. Hva det betyr - om det betyr noe - er det ikke mulig å vite noen ting om.

En sak i forbindelse med grenseforholdene der oppe, som har vært meget drøftet i komiteen, er Skoltefoss-utbyggingen, og der ser det ut til at saken nå kanskje kan være kommet i en noe gunstigere stilling fra norsk synspunkt sett, gjennom den avtale som er truffet mellom Finnland og Russland under de siste forhandlinger i de siste dager av april. Der har jo finnene gitt konsesjon på utbygging av det store kraftverk ved Jännisskoski, og dermed skulle en tro at en vesentlig del av kraftbehovet for Petsjenga nikkelgruber kunne dekkes. Hvis det fremdeles er en russisk interesse i å bygge ut Skoltefoss, skulle vi derfor nå kunne ha bedre håp om å få det i ethvert fall begrenset til kote 19 og dermed begrenset skadevirkningene for den norske bebyggelse der i vesentlig grad, og det kan også tenkes, hvis kraftbehovet blir vesentlig dekket fra Jännisskoski, at vi kunne få en tredjedel av kraften til norsk behov. Men de direkte interesserte der oppe regner tydeligvis ikke med noe slikt. Sørvaranger går nå i vei med

å bygge dampsentral på Kirkenes, fordi de ikke mener det er praktisk utsikt til å få kraft på annen måte.

Så er det en annen liten sak vi har hatt gående, som det nå er blitt en løsning på. Det er mannskapet på fiskekutteren «Skreien». Det har vært en del skriving om det i avisene der nordpå, og jeg har hatt en rekke samtaler med den russiske ambassadør, som har vært meget velvillig og hjelpsom, og som øyeblikkelig telegraferte til Moskva, og nå har vi fått greie på at av de 6 som opprinnelig ble internert i 1943, er de tre fremdeles i live. Vi visste på forhånd at to var døde, og vi har fått rede på at en tredje er død i interneringsleiren. Den siste melding går ut på at tre fremdeles er i live og at de nå er under veis til den norske grense, og vi skal, når de kommer fram, få beskjed om hvordan overleveringen skal finne sted. Dermed skulle altså den sak være løst.

Så vil jeg til slutt bare ganske kort nevne - jeg har holdt på snart i 2 timer - to andre ting som vi holder på med i forbindelse med de norsk-finske mellomriksforhold. Det første er reinbeitespørsmålet, hvor vi fra norsk side har tatt opp overfor den finske regjering spørsmålet om å få tatt opp forhandlinger i vår om ordning av reinbeiteforholdene. Der sendte vi et langt brev til den norske legasjon i Helsingfors den 27 mars. Der er hele saksforholdet fremstillet, så jeg tror at den enkleste måte er at jeg refererer det brevet:

«Som kjent har Norge to ganger sluttet reinbeiteoverenskomster med Finland, nemlig:

- 1) Overenskomst av 3. mars 1922 om overensstemmende forholdsregler til forebyggelse av at rein kommer over grensen mellom de to riker, med tilleggsprotokoll av 7. juni s.å., og
- 2) overenskomst av 5. november 1935 om forholdsregler mot at rein kommer over grensen mellom de to riker.

Ratifikasjonsdokumentene vedrørende den siste ble utvekslet i Oslo den 30 april 1936. Ifølge konvensjonens § 34 trådte kapitel II, som gjelder gjerder langs grensen, og den arbeidsbeskrivelse som var knyttet til det, og bestemmelsene i konvensjonens § 32 hvor det gjelder avgjørelsen av tvister om bygging og vedlikehold av gjerder, i kraft samme dag, altså ved utvekslingen av ratifikasjonsdokumentene. De andre bestemmelser skulle først tre i kraft 1. januar året etter at den finske regjering hadde underrettet den norske regjering om at oppførelsen av disse gjerder var tilendebrakt, senest 1. januar 1945. Disse gjerder er på grunn av krigen overhodet ikke blitt bygget, og der står vi. Vi har ikke gjerder, og fordi vi ikke har gjerder, gjelder ikke overenskomsten i det hele tatt. Formelt har den altså trådt i kraft, men den vesentlige forutsetning for konvensjonen, bygging av grensegjerder, har ikke latt seg gjennomføre. Derfor er vi nødt til å få tatt opp selve

bestemmelsene i konvensjonen til revisjon. Det ble drøftet underhånden i Helsingfors den 15 og 16 februar under fylkesmann Gabrielsens forhandlinger med de finske myndigheter, og etter fylkesmann Gabrielsens rapport ble det under disse forhandlinger framført følgende synsmåter: Minister Hillilä fra finsk side «framholdt at det antagelig ville være mest formålstjenlig å la saken behandle av en felleskommisjon, spesielt med sikte på hva som burde gjøres med hensyn til bygging av gjerder. Fylkesmann Gabrielsen svarte at han hadde gått igjennom de to konvensjoner av 1922 og 1935 og trodde at den siste nok lot seg praktisere med en del mindre forandringer - bortsett fra gjerdespørsmålet. Men han erklærte seg forøvrig enig i at det var naturlig å ta saken opp til felles overveielse.»

Så har Landbruksdepartementet meddelt at fra norsk side er den vesentlige interesse ved konvensjonen knyttet til den beskyttelse man ved gjensidig avtale kan skaffe de norske vinterbeiter mot reintråkk i sommertiden. Derfor er vi interessert i at revisjon av konvensjonen kan bli foretatt om mulig alt i vår. Så bad vi legasjonen foreslå for det finske utenriksdepartement at det skal bli utpekt finske representanter, og vi har utpekt norske representanter: fylkesmann Gabrielsen og ekspedisjonssjef Røstøen i Landbruksdepartementet. Så vi står klar til å ta disse forhandlinger, så snart vi får svar fra finsk side om at de har sine forhandlere klar. Regjeringsomdannelsen er skyld i at det har trukket noe ut med å få svar. Det skulle vel nå være godt håp om at de forhandlingene kan komme i gang.

Et annet spørsmål vi har måttet ta opp, er spørsmålet om en direkte veiforbindelse mellom Norge og Finnland. Der er forholdet det - det ser vi lettest på kartet - at den nye russiske grensen kutter Ishavsveien på en strekning av ca. 15 km, slik at en må ha transitt over Sovjets område, hvis en vil fra Finnland til Norge. Der forsøkte vi i fjor sommer fra Utenriksdepartementets side å oppnå slik transitt for noen brakker til gjenreisningen i Kirkenes. Vi spurte i juni og fikk svar i november, og da var det umulig å få brakkene fram. Vi fikk et imøtekomende svar, men da var det kommet så meget snø og is at det ikke nyttet. Bl.a. på grunn av denne erfaringen, og også fordi vi vet hvor strenge grensebestemmelsene er fra sovjet-russisk side, er vi kommet til at det eneste praktiske er at vi bygger fra norsk side og fra finsk side to små veistumper, hver på ca. 20 km, slik at vi får direkte forbindelse vest om Krokfjellet. Finnene skulle da bygge fra Virtaniemi og fram til grensen, og vi skulle bygge tilsvarende på norsk side, fra Nyrud og fram til et møtested ved grensen. Og der kan vi uten videre fra norsk side sette det arbeidet i gang for gjenreisningspenger som vi har til disposisjon, og stikningen er allerede i gang. Fra finsk side har det vært

sagt under forhandlinger som har vært ført nå nylig om disse andre norsk-finske spørsmål, at når det ikke er fremmet proposisjon fra finsk side, skyldes det regjeringsomdannelsen, men at den kan ventes med det aller første. Saken har vært forelagt for de norske myndigheter, også de militære myndigheter, og hærens overkommando har sagt at selv om de ikke er begeistret for altfor mange mellomriksveier i grensestrøkene der oppe, så vil de av hensyn til de store sivile interesser ikke motsette seg at der blir bygget en slik ny mellomriksvei.

Ellers er det i de siste dager dukket opp et annet spørsmål. Fra finsk side ble det under forhandlingene her i Oslo den 27 til 29 april ganske plutselig kastet inn et helt nytt spørsmål. Det ble ført forhandlinger om levering av finsk trelast til gjenreisningen i Nord-Norge fra sagbruk i Enare, og så ble det plutselig fra finsk side, helt overrumpelende for de norske forhandlere, kastet inn spørsmålet om en frihavn for Finnland i Kirkenes. Det ble øyeblikkelig blankt avvist fra norsk side. Så kom finnene tilbake med spørsmål om de ikke iallfall kunne få et transittlager i Kirkenes. Det har vi drøftet litt. Vi har sagt overfor finnene at det må tas opp som særskilt sak. Vi kan ikke koble det sammen med en avtale om kjøp av trelast til gjenreisningen, hvor det nå er utsikt til at vi kan nå til enighet. Vi har sagt at spørsmålet i tilfelle må tas opp som egen sak mellom det finske og det norske utenriksdepartement. Det som kunne tenkes som en løsning som vi kunne gå med på, var et finsk transittopplag i Kirkenes, men lenger enn det synes vi ikke vi kan gå av hensyn til de mulige konsekvenser med krav fra annen kant som kunne komme hvis vi gikk lenger overfor finnene. For øyeblikket står saken slik at vi har sagt fra at dette spørsmål ikke kan tas opp i denne sammenheng, men hvis finnene ønsker å fremme dette spørsmål, må det tas opp som særskilt sak.

Formannen: Jeg vil få lov til å takke utenriksministeren for den meget omfattende og meget interessante orientering som vi har fått. Jeg går ut fra at det vel kanskje vil være riktig at utenriksministeren senere - om ikke i sin helhet, så iallfall delvis - gir den samme orientering til Stortinget i et hemmelig møte. Her i dag vil det jo være anledning for komiteens medlemmer til å uttale seg og til sammen med utenriksministeren og tjenestemennene å drøfte de saker og synspunkter som utenriksministeren har gjort rede for. Jeg skal høre om det er noen som ønsker å uttale seg i anledning av utenriksministerens redegjørelse.

Friis: Jeg vil få lov til å stille et spørsmål: Hvordan stiller Utenriksdepartementet seg i spørsmålet om Grønland for grønlenderne? Den alminnelige tro på eskimoenes eller grønlendernes manglende evne til å overta

styret av sitt eget land er hos meg sterkt rokket ved lesningen av bøker om det, og i og for seg vil jeg synes at det mest sympatiske for vårt land og særlig for vår regjering var at man prinsipielt inntok det standpunkt at grønlenderne skal overta styret av Grønland.

Statsråd Lange: Spørsmålet har overhodet ikke vært tatt opp, ganske enkelt av den grunn at all den stund en stormakt som De forente Stater er så sterkt interessert som de er i Grønland, tror jeg for min del at standpunktet Grønland for grønlenderne i øyeblikket ikke har noen aktualitet. Det man kanskje kunne ha ventet, og som vi vel delvis håper på, var at man fra dansk side skulle ha kommet iallfall med en antydning om at Grønland burde inn under trusteeship-ordning. Den antydning er ikke kommet fra dansk side, og det er litt vanskelig for oss å fortelle danskene hva de burde gjøre. Men jeg kunne tenke meg at *det* måtte være en naturlig overgangsløsning, og det ville også kunne løse vanskelighetene i forhold til De forente Stater, hvis en kunne nå fram på denne måte. Da ville den norske interesse bare være den å sikre våre fangstinteresser og våre vitenskapelige interesser i et sådant område, og da behøvde vi ikke å komme i noen konflikt med de innfødtes interesser.

Formannen: Jeg kunne kanskje i forbindelse med det utenriksministeren sa, opplyse at under forhandlingene i London, da De forente Nasjoner hadde sitt møte, var den danske delegasjon sterkt inne på spørsmålet om å ta saken opp ved å nevne en trusteeship-ordning i forbindelse med Grønland. Danskene avholdt seg fra det foreløpig, men jeg vet at det spørsmål er under overveielse i det danske utenriksdepartement og av den danske utenriksminister, og vi må etter mitt skjønn være forberedt på at Danmark eller den danske delegasjon ved det neste møte i De forente Nasjoner blir provosert, slik at den er nødt til å gi en lignende erklæring som den som ble gitt fra britisk side om trusteeship-spørsmålet i det hele.

Sundt: Om det siste spørsmål som utenriksministeren berørte, nemlig transittopplag for Finnland i Kirkenes, vil jeg høre hvorvidt utenriksministeren kan uttale seg noe om hvorledes de praktiske konsekvenser vil bli i forbindelse med et slikt transittopplag. Hvilke rettigheter ville i tilfelle Finnland få i forhold til de vanlige handelsforbindelser mellom oss?

Statsråd Lange: Det finnene har interesse av, så vidt jeg skjønner, er å slippe å betale toll for trelast og eventuelt andre ting som de utfører fra sine store skogdistrikter, og de vil også være interessert i å kunne innføre uten å behøve å betale toll for transitten gjennom Norge, og oppnå størst mulig lettelser for ting av

betydning for forsyningene til befolkningen der. Så det jeg kunne tenke meg det kunne bli spørsmål om - jeg kjenner ikke sakens enkeltheter - er at de kunne få et transittopplag hvor de ble innrømmet tollfrihet for varer begge veier.

Sundt: Jeg spør om det fordi jeg stiller meg sterkt tvilende med hensyn til om det er rimelig å innrømme Finnland et transittlager.

Formannen: Får jeg lov til å nevne - jeg er litt kjent med forholdene - at det fra gammel tid har vært en norsk næringsinteresse dette med samhandelen mellom de norske distrikter på kysten og Finnland, blandt annet i Bugøfjord og Kirkenes, så vi er selvfølgelig nokså sterkt interessert selv når det gjelder denne handelen.

Andrå: Det er jo slik at omtrent hele Nord-Finnland får det meste av sine varer over Norge. Det var også slik før krigen at de hadde tollfrihet helt ned til Laanila nokså langt nede i Finnland. Der stod det en bom over veien. Men alle de varene som kom til Nord-Finnland, kom stort sett over Kirkenes. Helt opp til Vadsø og Kirkenes var det jo også lenge en herlighet for nordmennene, for de fikk varer fra Finnland. Norge la ikke toll på de varer som skulle til Finnland. Nordmenn kunne gå over grensen og kjøpe tobakk, sigaretter og sukker, alt mulig, uten toll og komme tilbake med det. Det var ganske alminnelig at folk f.eks. fra Bjørnevatn, hvor det ikke er så langt inn til grensen, når de fikk lønningene om fredagen, tok ryggsekken på og gikk over og kjøpte for hele uken. Det var lange forhandlinger for å få begrenset grensehandelen, så den til slutt bare gjaldt de som virkelig bor langs grensen. Men jeg kan ikke tenke meg at det i fremtiden heller kan gå an å legge noen slags hindringer i veien for transitten over Kirkenes, slik at finnene skulle bli nødt til å ta alt det som skal opp til Nord-Finnland, hele den lange veien fra Østersjøen. Det er 50 mil fra Kirkenes og til det første sted hvor de kan få tak i jernbane sørover, så det er lettere for grensedistriktene å få varer den gamle veien over Norge. Det har selvfølgelig svær interesse for Finnland å få ordnet forholdene på den måten. Jeg kan heller ikke tenke meg at det kan være noe som helst til hinder for at de kan få sine saker tollfritt ut over norsk område når det bare gjelder transitt.

Trædal: Kan eg få stilla eit par spørsmål, for det fyrste om tilhøvet til Danmark. Eksisterar det ikkje noko dansk ynskemål som vi kan operera med når vi underhandlar med dei? Er det berre frå norsk side det er ynskemål når det gjeld dei underhandlingane?

Statsråd Lange: Vi må være forberedt på - som jeg nevnte - at det fra dansk side vil bli reist et ønske om forandringer til fordel for den eskimoiske bosetting på Øst-Grønland. Ejnar Mikkelsen har antydnet det i forbindelse med Scoresbysundkolonien at circumferencen, altså det område omkring selve området som skal være forbeholdt eskimoene, bør utvides. Og det kan tenkes at det fra dansk side vil fremkomme forslag om avgrensing også av andre områder mellom Scoresbysund og Angmagsalik for utvidet eskimoisk bosetting. Det må vi da se på, hvordan det vil berøre norske fangstinteresser. Derfor er det viktig at vi har våre standpunkter klare gjennom dette forberedende utvalg før eventuelle forhandlinger blir tatt opp.

Et annet ønskemål fra dansk side som vi må være forberedt på, og som også er varslet blant annet av Ejnar Mikkelsen, er utvidede fredningsbestemmelser. Moskusbestanden på Øst-Grønland er gått ganske sterkt tilbake, og så vidt jeg har forstått de sakkyndige norske instanser, vil en fra norsk side være villig til å gå med på totalfredning av moskus. Hvis jeg ikke husker helt feil, har det også vært oppe at man fra norsk side kunne komme i møte et dansk ønskemål om visse strammere fredningsbestemmelser for særlig utenfor Øst-Grønland, fordi det er tegn som tyder på at bestanden er i ferd med å gå ganske sterkt tilbake. Men alle de ting må vi jo greie ut fra norsk side, således at vi står klar når forhandlingene kommer i gang.

Trødal: Det er eitt spørsmål til. Det gjeld vårt tilhøve til Amerika og vilkåra for å få varer hit på norsk kjøp. Held dei oppe kravet om at dei skal frakta det som vi skal ha over?

Statsråd Lange: Fra amerikansk side blir enda den klausulen opprettholdt som vilkår for lån i Import- og Eksportbanken. Og det gjør jo at man fra norsk side ennå ikke har villet slå til, idet det gjør seg forskjellige oppfatninger gjeldende. Det er et spørsmål om vi ikke tross alt kan komme i den situasjon at vi må sluke den klausulen, men en holder igjen så lenge det overhodet er råd.

Smitt Ingebretsen: Er det fra engelsk side kommet henvendelse i anledning av de russiske krav på Svalbard, eller er det noen kontakt med engelskmennene i denne forbindelse?

Statsråd Lange: I Svalbardspørsmålet har vi hele tiden like fra begynnelsen av fulgt den linje at den amerikanske og den britiske regjering har vært holdt informert om det som har foregått der, men det er ikke kommet noe krav eller forestilling.

Sundt: Det var nevnt Svalbard. Fastholder Sovjet fremdeles eventuelle krav i forhold til Bjørnøya?

Statsråd Lange: Det foreligger ikke noe nytt ut over det som det ble gjort rede for sist i komiteen.

Formannen: Er ikke forholdet med hensyn til Bjørnøya at Sovjet i realiteten har oppgitt sitt opprinnelige krav, så det forhold skulle være helt greitt så vidt jeg forstår?

Utenriksråd Prebensen: Vi må ha lov til å tro det.

Formannen: Og med hensyn til Svalbard er forholdet at spørsmålet om den norske suverenitet er fullt og helt godkjent under forhandlingene fra sovjet-russisk side. Det er vel også helt riktig.

Ønsker flere å uttale seg?

Støstad: Jeg vil gjerne når det gjelder administrasjonen for Svalbard- og Ishavsundersøkelser og dens spredning på så mange departementer, høre om det ikke kunne overveies å legge hele Svalbardadministrasjonen under ett departement. Jeg er klar over at det vil bli en forbedring hvis man kan få et koordineringsutvalg satt ned, men jeg er ikke så helt sikker på om det vil løse spørsmålet allikevel, for jeg går ut fra at denne koordinasjonskomiteen vil bli bestående av en representant for hvert av de departementer som i dag har med Svalbardspørsmålene å gjøre. Og vi har en viss erfaring for at da blir det ikke så lett å koordinere. Jeg kunne derfor tenke meg muligheten av at man kunne finne fram til en ordning slik at man la alle Svalbard-spørsmål under ett departement. Det er nok så at de i dag hører inn under forskjellige institusjoner, men jeg skulle tro at *det* løser spørsmålet klarere og bedre. Jeg har tidligere hatt et visst inntrykk av at det på mange måter foregår et dobbeltarbeid og på samme tid også en viss tautrekking, som ikke bare er av det gode. - Jeg nevner bare spørsmålet til nærmere overveielse.

Statsråd Lange: Til det siste vil jeg gjerne si at jeg har tatt opp spørsmålet i Regjeringen nå, og sagt som mitt standpunkt at jeg tror vi må fram til en samling av det hele under ett departement, og at det da ikke bare må omfatte det som nå ligger under den egentlige Svalbard-administrasjon, men at vi må få under et sentralorgan alle våre arktiske og antarktiske interesser, idet vi jo har interesser å ivareta også i Antarktis i forbindelse med den okkupasjon som i sin tid ble foretatt, og som vi må vise at vi hevder, hvis vi vil kunne holde på de rettigheter som vi der har sikret oss. Det vil altså nå bli tatt opp i

Regjeringen, og mitt standpunkt er som sagt at vi må fram til å få det hele samlet i ett departement.

Formannen: Jeg kunne kanskje få lov å si for mitt eget vedkommende at jeg synes denne utredning har vært meget omfattende, og vi i komiteen er selvsagt ytterst takknemlig for den. Skulle vi her gå igjennom og diskutere alle de saker og spørsmål som utenriksministeren har reist, ville det sikkert ta nokså lang tid. En vesentlig del av det materiale som utenriksministeren her har tatt fram, er omhandlet i utenriksmelding nr. 2 som er til behandling i utenrikskomiteen, og som med det aller første vil bli forelagt Stortinget i innstilling fra oss. - Jeg nevner til overveielse om det ville være gunstig at en ny melding, satt opp på samme måte som utenriksmelding nr. 2, kunne komme fra Utenriksdepartementet til behandling nå. I den forbindelse nevner jeg alle de avtaler som er inngått i det forløpne år, alle betalingsavtaler, avtalene om fiendtlig eiendom som har vært behandlet tidligere her i komiteen. Jeg går ut fra at det er Utenriksdepartementets mening å forelegge disse overenskomstene for Stortinget i en spesiell melding. - Jeg tror det vil være av stor interesse og betydning. - Jeg nevnte at jeg tror det vil være riktig at utenriksministeren gir en redegjørelse for Stortinget i et hemmelig møte. Hvor meget, eller om alt det som er sagt her, kan gjentas i et hemmelig møte i Stortinget, får jo utenriksministeren selv avgjøre. Men i tillegg til den redegjørelse som da kanskje kunne forkortes - det blir en sak for seg - kunne det kanskje være gunstig at utenriksministeren også redegjorde for betalingsavtalene og de andre avtaler som i den forløpne tid er inngått med forskjellige land. Ellers kan jeg ikke se at der i den redegjørelse som vi har fått i dag, egentlig er noe for oss å ta standpunkt til. Vi er blitt orientert både om den alminnelige internasjonale politiske situasjon utad og om forskjellige saker. Det eneste som en kanskje her burde si sin mening om, og som ville være til rettleiing og hjelp for Utenriksdepartementet, er det som er nevnt av utenriksministeren når det gjelder Øst-Grønlands-avtalen. Om komiteens medlemmer finner å kunne si noe om det i dag, det vet jeg ikke. Men iallfall vil jo det spørsmålet bli reist i Stortinget i forbindelse med utenriksministerens redegjørelse i hemmelig møte, og det vil da bli full anledning for Stortingets medlemmer til å komme inn på den side av saken.

Statsråd Lange: Jeg ville svært gjerne få et høve til å redegjøre også i Stortinget for hovedpunktene i det jeg har sagt her. Det måtte kanskje kunne gjøres noe mer kortfattet i et stortingsmøte, slik at jeg ikke behøvde å gå så meget i detaljer. Jeg vil også svært gjerne gjøre rede for de betalings- og varebytteavtaler som er sluttet i den senere tid. Men jeg er ikke så helt sikker på om det er

hensiktsmessig i en og samme omgang, om det ikke ville være mer hensiktsmessig å ta de politiske ting for seg og alle de økonomiske spørsmål for seg. Jeg vil svært gjerne drøfte nærmere med Stortingets presidentskap hvordan det skulle legges an, men jeg vil gjerne så snart som mulig få en anledning til å redegjøre for begge ting i Stortinget. Og jeg ville være takknemlig hvis jeg kan ta dette møtet her til støtte for det standpunkt som jeg har gitt uttrykk for på en del punkter. For det første at det er en virkelig viktig utenrikspolitisk interesse at vi får en sentralisering og samordning av alle våre arktiske interesser og en aktivisering av vår virksomhet både i Arktis og i Antarktis. For det annet at hvis jeg kunne regne med, når komiteen først og senere Stortinget skal behandle budsjettet for Svalbard- og Ishavsundersøkelsene, at det da vil bli støtte for en utvidelse og styrking av dem. Og for det tredje også, når vi kommer til spørsmålet om de nødvendige bevilgninger for å påskynde arkivoppgjøret gjennom bevilgninger til norsk arbeid med registrering, at det også da blir gitt støtte til at det er viktig å få det litt fortære unna enn på 120 år.

Friis: Dette med arkivet kjenner jeg jo litt til, så der kunne jeg kanskje supplere litt. Det er en lang serie protokoller, de såkalte relasjonsprotokoller, som inneholder saker både fra det såkalte «norske kontor» og fra det såkalte «islandske kontor». Og man kan ikke godt forlange overfor Danmark at man skal sprette opp disse protokollene. Hvis Island vil komme med et slikt forlangende - hva de kanskje vil gjøre, etter hva jeg nå hører - så vil jeg synes at det ikke er noen mening i for oss å støtte dette krav. Men at det ellers, som Riksarkivaren sa, ligger lange serier av pakker som kan gjennomgås og registreres - og selv om vi ikke får dem, er bare registreringen til stor nytte for norsk historisk forskning. Den lille bevilgning på 3000 kroner går til en mann som heter Nystrom, som har sittet og skrevet av i mange år og gjort et godt arbeid. Men det er klart at vi ingen vei kommer med bare denne ene mannen, så hvis vi vil ha noe unnagjort, iallfall få gjort det som vi i denne situasjon kan få unnagjort, så bør vi forte oss, det er sikkert. Riksarkivarens henstilling om en forsterket bevilgning nå til å få nytt det psykologiske øyeblikk til å gjøre et nytt framstøt, er derfor i høyeste grad berettiget, det kan jeg bekrefte av egen kunnskap.

Smitt Ingebretsen: Det er vel ikke naturlig eller prinsipielt riktig at man, etter at det er gitt en alminnelig redegjørelse, uten at man har hatt anledning til noen forberedelse av saken i komiteen, forsøker å ta komiteen til inntekt for et eller annet bestemt standpunkt i de enkelte saker, hvor megen sympati, forståelse og velvilje man enn måtte ha overfor de standpunkter som

utenriksministeren her har antydnet. Derfor vil jeg reservere meg mot det. - Det gjelder til dels saker av så vanskelig og alvorlig karakter at det er naturlig at man drøfter dem på grunnlag av sakens dokumenter, og ikke bare hører et foredrag om saken. Jeg vil bare ha gjort denne prinsipielle innvending mot at man tas til inntekt for bestemte standpunkter. Det gjelder alle de ting som her er sagt.

Formannen: Jeg har ikke forstått utenriksministeren annerledes enn at dette er et møte til orientering for utenrikskomiteens medlemmer, og det er ikke meningen at utenrikskomiteens medlemmer eller komiteen som sådan skal ta noe standpunkt til eller noen avgjørelse i de - som hr. Smitt Ingebretsen var enig i - meget vanskelige og viktige saker som utenriksministeren her har gjort rede for. - Det vesentlige er at komiteens medlemmer er orientert.

Smitt Ingebretsen: Jeg vil bare få lov til å bemerke at det var de to siste replikker som falt fra formannen og fra utenriksministeren, som kunne forstås på en slik måte som jeg har nevnt, og det ville jeg reservere meg mot.

Formannen: Jeg kan kanskje få lov til å nevne et eneste lite punkt i forbindelse med Grønland. Så vidt jeg forstod utenriksministerens redegjørelse, så godkjenner vi idag fullt ut dansk suverenitet, men, så utenriksministeren, hvis der på et senere tidspunkt skulle oppstå en situasjon f.eks. i forbindelse med dansk salg eller overdragelse av Grønland til Amerika, så skulle vi komme tilbake til spørsmålet om norsk suverenitet igjen. For meg står dette punktet litt uklart. For er ikke forholdet det, at hvis først Danmark har suvereniteten, så vil Danmark nettopp gjennom en overdragelse disponere over den, og det blir vel vanskelig for oss da senere i det hele tatt å gjøre noe for så vidt like overfor Danmark, eller eventuelt like overfor Amerika. Jeg bare nevner det, for jeg fant det punktet litt uklart, og det er mulig at det kan klargjøres.

Statsråd Lange: Når jeg tok den reservasjonen så var det fordi at hvis den situasjon skulle inntreffe, må vi med all mulig styrke hevde de særskilt norske interesser på Grønland, og da må vi kunne ta opp igjen vår argumentasjon om den lange historiske forbindelse mellom Norge og Grønland.

Friis: Ja, og om de nye momenter som er kommet inn gjennom de nyeste historiske undersøkelser, som er av stor historisk verdi.

Smitt Ingebretsen: Jeg forsto det ikke så at det i utenriksministerens uttalelse lå en definitiv anerkjennelse

av dansk suverenitet over Grønland, men et uttrykk for at man ikke fant det riktig, på det nåværende tidspunkt og under de nåværende forhold mellom Norge og Danmark, å reise suverenitetsspørsmålet, og at det ikke ville bli reist uten at vi kom i den situasjon at det kom til å gjelde et annet suverenitetsforhold på Grønland enn det nåværende, eventuelt ved et salg til Amerika.

Sundt: Er ikke forholdet det at Haagerdommen ubetinget har tilkjent Danmark suverenitet over Øst-Grønland, slik at hvis Danmark selv har tingen, så kan det i tilfelle selge tingen med de heftelser som hviler på den, men ikke noe mer. Vi kan ikke kreve større rett enn vi etter Haagerdommen er berettiget til. Er ikke det riktig?

Formannen: Det er også min oppfatning.

Smitt Ingebretsen: Jeg vil gjerne spørre om ikke min oppfatning av utenriksministerens uttalelse er riktig?

Statsråd Lange: Jeg anser at suverenitetsspørsmålet i forhold til Danmark er avgjort med Haagerdommen og at det ikke ville være anstendig for Norge, hverken på det nåværende eller på et senere tidspunkt, å reise dette spørsmål igjen etter at det er felt en dom av en domstol hvis avgjørelse vi har forpliktet oss til å respektere.

Smitt Ingebretsen: Hvorledes kan man da reise suverenitetsspørsmålet på ny? Det må jeg være enig med hr. Wold i, høres noe eiendommelig ut.

Statsråd Lange: Jeg har kanskje uttrykt meg litt uklart. Det jeg mente var at vi, hvis det skulle komme til en overdragelse, så sterkt vi på noen måte kan, må hevde at vi i forhold til andre nasjoner utenom Danmark har ganske spesielle interesser på Grønland, som vi må få respektert også av den nye innehaver av suvereniteten.

Smitt Ingebretsen: Det er jo ikke å reise suverenitetsspørsmålet. Jeg forsto utenriksministerens foredrag slik at spørsmålet om suverenitet burde bli reist hvis det ble gjort gjeldende et annet suverenitetsforhold på Grønland enn det nåværende.

Sundt: Jeg har oppfattet utenriksministeren som han nå selv gir uttrykk for. Jeg mener man kanskje kunne si at hvis Danmark vil selge Grønland, etter alt som er passert mellom Norge og Danmark i den sak, så begår det ut fra et moralsk synspunkt en uvennlig handling ved å innlate seg på slike manipulasjoner uten å ta hensyn til våre særrettigheter. Det må vi hevde à tout prix. Man kan også si det slik at enten Danmark skal ha suvereniteten eller

Norge skal ha den, så er det hvis Danmark nå selger, et grovt brudd med hele vårt historiske fellesskap. Men det er ikke noe juridisk synspunkt. I dag har Danmark suvereniteten over Grønland, så vidt jeg kan bedømme det etter Haagerdommen, og da må vi altså passe på under alle forhold å hevde våre rettigheter dels i forhold til Danmark og dels i forhold til enhver senere rettighetsutøver over Grønland.

Støstad: Er ikke det faktiske forhold at Norge har bøyet seg for dommen i Haag, men det har dermed ikke sagt at det anerkjenner Danmarks suverenitet? Jeg vet ikke hvordan det er, om man når en dom er felt, har anledning til å ta spørsmålet opp igjen på ny? Jeg tror ikke Norge har fraskrevet seg denne rett - hvis det kunne gis en anledning siden. Men om det er mulig at det kan komme en slik anledning, eller om det er klokt å benytte den hvis den kommer, er jo et politisk spørsmål. Jeg er ellers tilbøyelig til å si at vi får finne oss i at vi tapte den saken. Danmark har fått suvereniteten, det bøyer vi oss for, men jeg tror ikke vi har fraskrevet oss retten til å hevde at vi fremdeles har visse rettigheter, selv om vi har godkjent dommen. Jeg vet ikke om det er riktig, men meg forekommer det å være en mulighet.

Friis: Det er vel tilfelle her som ved enhver dom at hvis det fremkommer nye bevisligheter etter at dommen er falt, er det adgang til å få dommen opptatt igjen til revisjon, og etter min mening er de siste historiske undersøkelser om Norges historie i Grønland av den art at de virkelig gir nye bevisligheter for Norges historiske rettigheter.

Statsråd Lange: Jeg skal få lov til å referere den siste offisielle regjeringsuttalelse som foreligger i spørsmålet. Det er et svar som regjeringen Nygaardsvold ga den 2 desember 1936 i anledning av at styret for foreningen «Norsk-dansk Ordning» den 10 september det året la fram for statsminister Nygaardsvold en uttalelse som sluttet med at «den norske regjering nu bør formulere et klart revisjonsønske overfor Danmark» i forbindelse med Grønlands-saken. Til det svarte regjeringen den 2 desember 1936 med disse ord:

«Eit territorialt krav i denne leia vilde vera eit avgjort brot med den politiske lina Stortinget har drege upp og som det seinast slo fast med vedtaket sitt frå 3 juli 1933.

Dette vedtaket byggjer på ei tilråding frå den store Utanrikskomiteen frå 27 juni s.å., og denne tilrådinga gjev ikkje regjeringa fullmakt til å setja noko revisjonskrav. Det som ho går ut på, det er på den eine sida ei maning til å ikkje spilla nokon rett for Noreg og på den andre sida eit strengt pålegg om

at inga regjering må føra ein utanrikspolitikk som ikkje er dryft og samtykt av Stortinget. Tilrådinga inneheld ein hard dom over dei mennene som nett i Grønlandssaka dreiv fram ein politikk i open strid med den som Stortinget hadde godkjent.

Dermed er det gjeve at Regjeringa ingen rett har til å taka upp på eiga hand det revisjonskravet som styret i laget «Norsk-dansk Ordning» har bore fram. Men det er likso sjølvsagt at Regjeringa held nøgje auga med alle dei legitime krava som Noreg kan ha, og at ho gjev akt på dei laglege stundene til å taka upp spørsmål som har nasjonalt verde for landet.»

Siden har det ikke vært gitt noen offisiell regjeringsuttalelse ut over at jeg i et intervju med en medarbeider i Berlingske Tidende kort etter at jeg var tiltrådt, på spørsmålet: «Hvordan stiller Norge av i dag seg til Grønlandsspørsmålet?» svarte: «Suverenitetsspørsmålet er avgjort ved Haagerdommen. Fra norsk side vil der ikke bli rørt ved den sak.»

Formannen: Det skulle være nokså greit, synes jeg. - Jeg vet ikke om det er flere som ønsker å uttale seg eller stille spørsmål til utenriksministeren?

Friis: Jeg vil gjerne stille 2 personspørsmål.

I den omtalte grensekommisjon for Russland la jeg merke til at ikke Kristian Nissens navn var med. Jeg trodde han var den som hadde størst erfaring og sakkunnskap i alle de grensespørsmålene.

Så var det med hensyn til norske fanger, offiserer i Tyskland som bevislig er havnet i russiske hender, men som man ennå i dag ikke vet det ringeste om, hvordan deres skjebne er. Jeg tenker særlig på Flood Engebretsen fra Kristiansand. Der vil jeg gjerne be om at det må bli opptatt ytterligere undersøkelser. Hans hustru går fremdeles i tvil om det er mulighet for at mannen lever enda. Hun kan følge hans spor helt til han ble overtatt av russerne, men videre ikke.

Statsråd Lange: Til det siste vil jeg gjerne svare at vi har jo en del slike etterlysningssaker gående, også for nordmenn som i sin tid gikk over grensen i Nord-Norge og så ble internert. Det gjelder bl.a. en bergenser som heter Meyer, som var sammen med statsråd Holt en viss tid. Men så ble de skilt fra hverandre, og man har tross en rekke forespørsler ennå ikke fått greie på hvor han befinner seg. De spørsmålene har stadig vært oppe overfor den russiske ambassade, som alltid lover å gjøre - og som sikkert også gjør - hva den kan for å se å få bragt klarhet i spørsmålene, men det har vært vanskelig, ut over nå denne «Skreien»-saken, å få definitivt svar. Vår ambassade i Moskva spør også stadig om disse tingene, og det blir gjort det som gjøres kan for å bringe det på det rene.

Med hensyn til det første spørsmålet, om grensekommisjonen, så er det utvalget sammensatt etter innstilling fra alle de interesserte instanser, og vi har fulgt innstillingen der. Hva som er grunnen til at Kristian Nissen ikke er kommet med i forslaget, kan jeg virkelig ikke si, det har ikke vært reist overfor meg i det hele tatt.

Formannen: Jeg kunne kanskje få lov til i tilslutning til det om grenseforholdene å si at det å få i stand grenseavtalen med Sovjet-Unionen iallfall for folk oppe i Sør-Varanger og i Finnmark i det hele i dag er et meget viktig spørsmål, et spørsmål av den største betydning, og jeg har forstått utenriksministeren slik etter denne redegjørelsen at utenriksministeren og Utenriksdepartementet regner med at man i løpet av 1946 skal få i stand forhandlinger og søke å komme fram til en ordning.

Jeg har fått meddelelse nordfra, således fra folk som bor i Grense-Jakobselv, om at de har vanskelig for å berge sine kreaturer. Hvis buskapen kommer inn på russisk side, mister de den. Det er vanskelig å få den tilbake, og de har på egen hånd der oppe, og visstnok også gjennom fylkesmannen og gjenreisningsmyndighetene, tatt opp spørsmålet om å få satt opp et grensegjerde. Likeledes er det, tror jeg jeg tør si her, en viss følelse av usikkerhet til stede der oppe hos folk, så lenge dette forhold ikke er helt i orden.

Forholdet til Sovjet-Unionen er jo det at man vet ikke og kan ikke bestemme når Sovjet-regjeringen vil svare på en henvendelse. Men i denne spesielle sak, grenseoppgangen, grenseforholdene der oppe, hvor vi har en befolkning og et samfunn utbygget på norsk side, men hvor de på russisk side så å si intet har, der er vår interesse absolutt den største, og jeg undres på om det ikke iallfall i denne sak kan være grunn for oss til å purre på og vise at vi ønsker å ha og *må* ha en avgjørelse. - Jeg hadde lyst til å si dette i forbindelse med denne sak.

For øvrig går jeg ut fra etter de uttalelser som her er falt, og det kan vi kanskje gå ut fra uten dermed å ha bundet komiteen, at komiteens medlemmer er enige i, at utenriksministeren i den utstrekning han kan, gir en redegjørelse for Stortinget i et hemmelig møte så snart som mulig. Og dersom utenriksministeren finner at han ikke kan gi redegjørelsen samlet både når det gjelder den politiske del, sakene, og når det gjelder den handelspolitiske del, tror jeg for min part at det ville være hensiktsmessig og at Stortinget sikkert også gjerne så, at man fikk to redegjørelser, to hemmelige møter, eller jeg vet ikke om redegjørelsen for de betalingsavtaler som er inngått, muligens kunne holdes i et offentlig stortingsmøte. Det må i tilfelle overveies. Mitt syn er at jo mere man kan si i offentlig møte om mange av disse ting, jo bedre er det.

Statsråd Lange: Når det gjelder det siste, så var en av grunnene til at jeg antydte at det kanskje var mest hensiktsmessig å dele det på to, nettopp det at jeg kunne tenke meg at det med handelsavtalene kunne sies i offentlig møte, og jeg er helt enig med formannen når han sier at det man kan si offentlig, skal også sies offentlig.

Med hensyn til grenseforhandlingene presiserte vi, så vidt vi hadde anledning til det, meget sterkt ønsket fra norsk side om å få forhandlingene og grenseoppgangen i gang. Det var da vi fikk henvendelsen om dette militære to-mannsutvalg, hvor vi var litt redde for at det at vi gikk med på dette to-mannsutvalg, kunne skyve selve grenseoppgangen ut i det blå. Nettopp derfor sa vi at vi ville ha det som en ren overgangsordning, men presiserte uttrykkelig i de forutsetninger vi formulerte, at vi ønsket de endelige forhandlinger så raskt som overhodet mulig. Det var i slutten av februar eller begynnelsen av mars det ble sendt. Og det ble da sagt fra den russiske ambassadørs side, at han trodde den sovjetrussiske regjering var helt enig i de synspunkter, og at vi ville kunne vente svar meget snart. Siden har vi altså ikke hørt noe.

Smitt Ingebretsen: Får jeg lov å stille et spørsmål i anledning av det formannen sa om den usikkerhet som var til stede blant grensebefolkningen. Tør jeg spørre om det fra russisk side er gjort gjeldende en annen forståelse av hvor grensen går, enn den gamle grense mot Finland?

Formannen: Nei.

Statsråd Lange: Det er ikke kommet noen melding om det. Men det er visse punkter hvor det kan være en viss usikkerhet fordi simpelthen grunnforholdene i Pasvik forandrer seg jo med årene, sånn at grensen nå ikke går etter djupålen, fordi djupålen har flyttet seg.

Smitt Ingebretsen: Jeg tenkte nettopp, fordi det var snakket om buskapen som kom inn på russisk side, at den usikkerhet som er til stede, måtte skyldes det. Man skulle jo vente at folk fra gammelt av måtte vite hvor grensen går. Og når det da oppstod usikkerhet med hensyn til hvor buskapen befinner seg, måtte det skyldes forandret oppfatning av hvor grensen går.

Formannen: Får jeg dertil bare lov å si, at det sikkert ikke er noen som helst tvil om grensen, den er helt på det rene. Men etter gammelt bruk f.eks. i Grense-Jakobselv, som jeg nevnte som et eksempel, der har buskapen - den kjenner jo ikke grensen - gått litt hit og dit, og det har vært i orden og vært tolerert både av den norske og den finske befolkning. Det er ytterst vanskelig, slik som naturforholdene er der oppe, å holde kreaturene på norsk

side, og man trodde i begynnelsen at man kanskje kunne praktisere på samme måte som før. Men russerne har jo tatt det standpunkt, som opplyst av utenriksministeren, at grensen skal være stengt, og det hevder de konsekvent. Og så lenge dette ikke er ordnet, blir det en viss - usikkerhet.

Smitt Ingebretsen: Selv kuene skal altså ha pass.

Andrå: Det er slik at så langt grensen går etter Pasvik-elven, er den så stor og bred, at det er ingen særlig fare for at kreaturene skal komme over. Men så svinger den, og grensen går gjennom Storskogen og fram til Grense-Jakobselv. Og slipper de kuene ut, kan de ikke hindre at kuene går over grensen på denne strekning. Derfor er det av så stor betydning å få noe i likhet med reingjerdene langs grensen. I Grense-Jakobselv sier befolkningen at de ikke kan bo der lenger, for slippes kuene ut, ser de vanligvis ikke mer til dem.

Bettum: Får jeg lov å rette et spørsmål som ikke har noen forbindelse med det som har vært behandlet her nå. Det gjelder forandringen i hvalloven. Den var jo oppe i Odelstinget forleden dag og den kommer nå i Lagtinget. Før påske, for en måneds tid siden, var det på det rene at det ikke var noe nytt fra hollandsk side etter at Trygve Lie hadde meddelt den hollandske minister sitt svar i januar, tror jeg. Det kunne ha sin interesse å få konstatert om det fremdeles ikke er kommet noe fra hollandsk side.

Statsråd Lange: Det har ikke vært noen henvendelse fra hollandsk side.

Bettum: Det er en annen ting i denne forbindelse, men den har ikke noe med Utenriksdepartementet å gjøre, jeg har sett det i avisene forresten. Jeg tror det ville være praktisk om de passutstedende myndigheter i Vestfold fikk beskjed om uttrykkelig å forespørre enhver sjømann som kommer og skal ha pass, om han skal på hvalfangst. Dermed kunne ikke mannen si at han var ubekjent med forbudet iallfall.

Formannen: Det var kanskje en liten ting til mens tjenestemennene er til stede. Det har ennå ikke lyktes for utenrikskomiteen å få Svalbardbudsjettet. Sakens ordfører, skolebestyrer Andrå, har purret gang på gang. Jeg har hørt, at ved en lapsus skal saken ikke være tatt fram i statsråd.

Konrad Knudsen: Det er fra Handelsdepartementet det kommer. Jeg har snakket med handelsministeren, som har det budsjettet til behandling. Han levet i den tro at det var ekspedert for lenge siden. Det var tale om i tilfelle å gi

en tilleggsbevilgning. Så sa vedkommende tjenestemann at vi behøver ikke noen tilleggsbevilgning, for saken er ikke sendt Stortinget. På den måte fikk statsråden kjennskap til at den ikke var sendt.

Formannen: Da ingen fler har forlangt ordet, skal jeg på nytt få takke utenriksministeren for hans redegjørelse, som jeg er sikker på at alle komiteens medlemmer har satt stor pris på.

Møtet hevet kl. 11.50.